

Міністерство освіти і науки України

Запорізький національний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Будівництва і цивільної інженерії
(назва факультету (відділення))

Міського будівництва і господарства
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка до дипломного проекту (роботи)

магістр

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: «Аналіз організації та благоустрою рекреаційних територій
Запорізького регіону»

Виконав: студент 5 курсу,
групи БУД-18-мд
напряму підготовки (спеціальності)
192 «Будівництво та цивільна інженерія» за
ОПП «Міське будівництво та господарство»
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Красножон В.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник Полікарпова Л.В.
(прізвище та ініціали)

Рецензент Банах В.А.
(прізвище та ініціали)

Запоріжжя- 2020 р.

Запорізький національний університет
(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет Будівництва та цивільної інженерії
Кафедра Міського будівництва і господарства
Рівень вищої освіти

магістр
(другий (магістерський) рівень)

Спеціальність 192 «Будівництво та цивільна інженерія»
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Міське будівництво та господарство»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри МБГ
 А.В. Банах

“02” 09 2019 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Красножон Вікторії Олегівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра «Аналіз організації та благоустрою рекреаційних територій Запорізького регіону»

керівник кваліфікаційної роботи магістра доцент Полікарпова Л.В.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від “10” вересня 2019 року №1542-с

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи магістра 27.12.2019 року

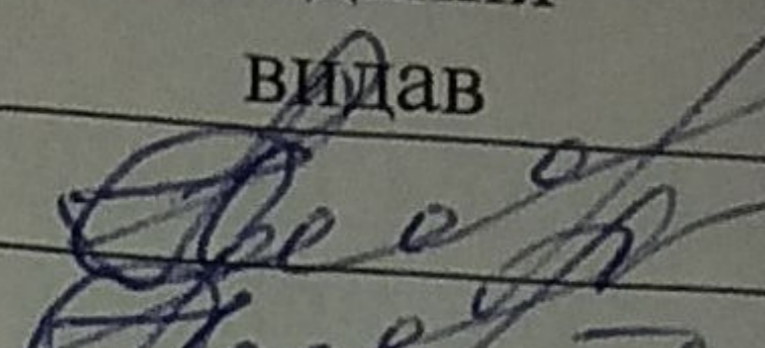
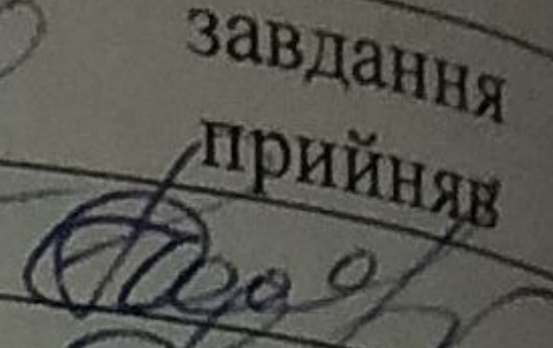
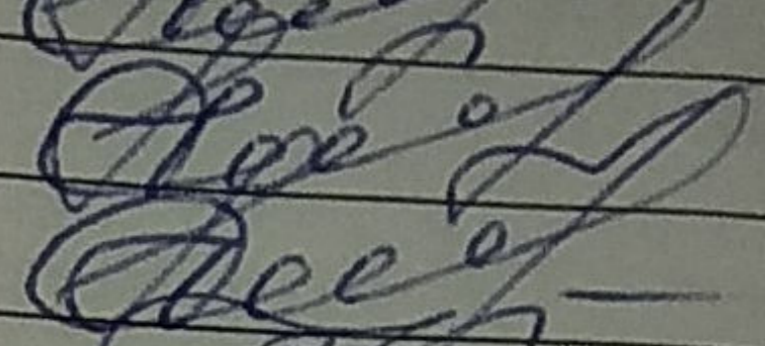
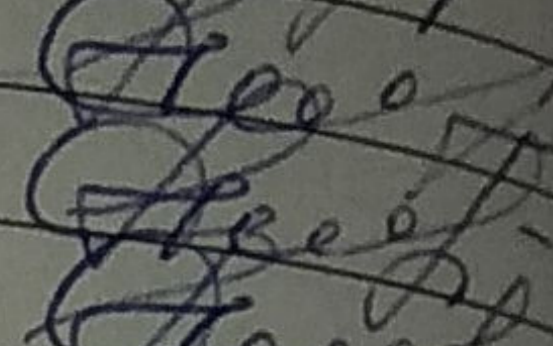
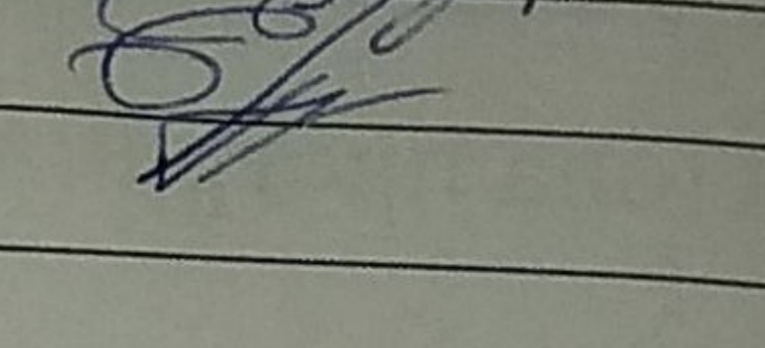
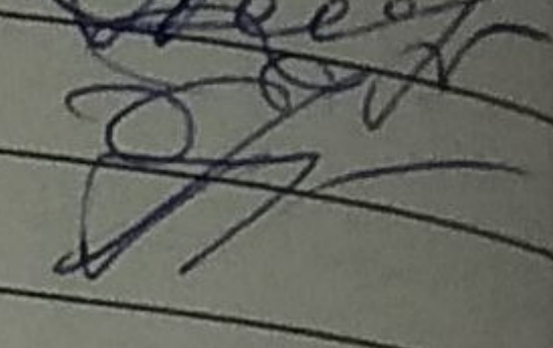
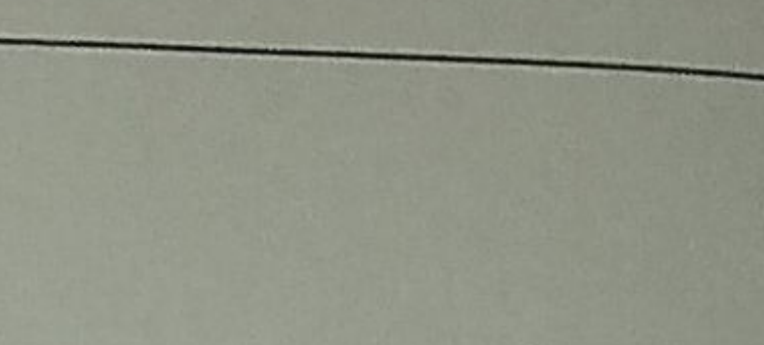
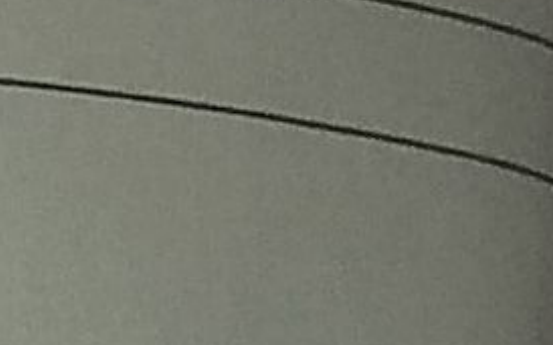
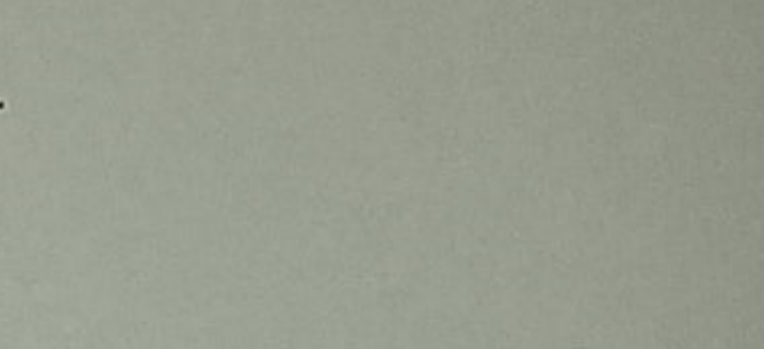
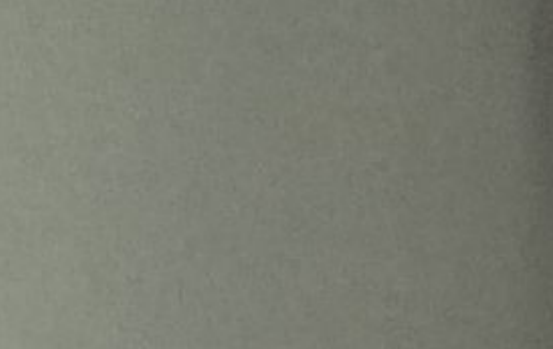
3. Вихідні дані кваліфікаційної роботи магістра Актуальність обраного напрямку досліджень, значимість у сучасному житті, можливості розвинення проблематики, перспективи впровадження майбутніх досягнень, мета роботи, завдання до виконання обраних досліджень, об'єкт досліджень, предмет досліджень, передбачувані методи виконання досліджень

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити Провести урбаністичний аналіз існуючого положення рекреаційних територій міста Запоріжжя та приміських зон. Проаналізувати та узагальнити можливості подальшого рекреаційного удосконалення незайманих або слабковикористовуваних територій. Врахувати при створенні середовища або слабковикористовуваних територій. Врахувати при створенні середовища вимог, що стосуються комфортного перебування людей з фізичними вадами.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Від восьми графічних аркушів із результатами аналітичних обґрунтувань наукового напрямку досліджень, результатами досліджень, доказами оптимальності запропонованих рішень, із застосуванням сучасних інформаційних методів досліджень.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи магістра:

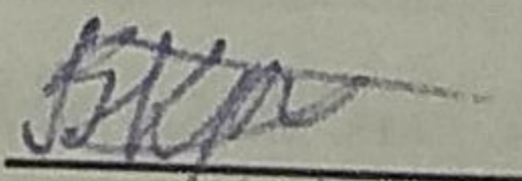
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Полікарпова Л.В.		
Розділ 2	Полікарпова Л.В.		
Розділ 3	Полікарпова Л.В.		
Розділ 4	Полікарпова Л.В.		
Н.контр.	Фостащенко О.М.		

7. Дата видачі завдання 02 вересня 2019 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

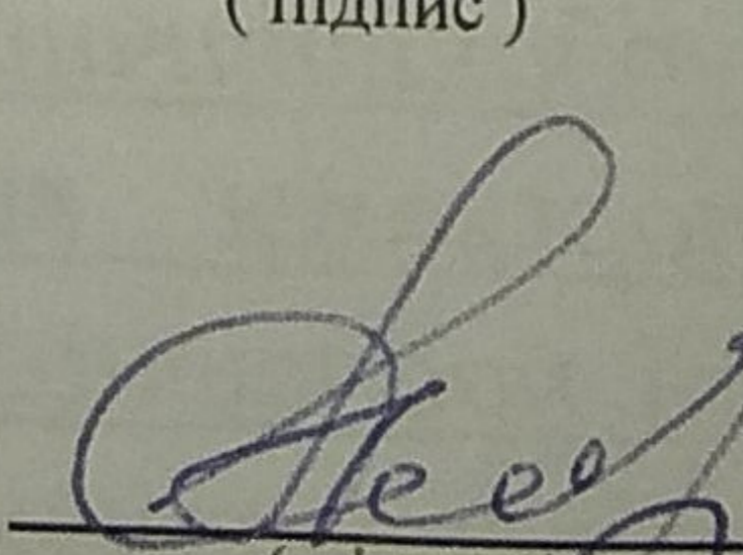
№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	Розділ 1 Аналіз світового досвіду з організації рекреаційних територій	20 жовтня	
2	Розділ 2 Рекреаційні ресурси та їх класифікація	15 листопада	
3	Розділ 3 Реновація рекреаційних територій Запорізького регіону	10 грудня	
4	Розділ 4 Безпека під час відпочинку на природі	27 грудня	
5	Попередній захист	10 січня	

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Красножон В.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи магістра

(підпис)

Полікарпова Л.В.
(прізвище та ініціали)

Анотація

випускної кваліфікаційної роботи магістра на тему:
«Аналіз організації та благоустрою рекреаційних територій
Запорізького регіону»

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 192 – Будівництво та цивільна інженерія, науковий керівник Л.В. Полікарпова. Факультет будівництва та цивільної інженерії, кафедра міського будівництва та господарства, 2020.

Проведено аналіз благоустрою рекреаційних територій Запорізького регіону.

Запропонований варіант організації благоустрою обраної території: дорожньо-стежкова мережа, велосипедні маршрути, передбачено улаштування обладнання для відпочинку.

Ключові слова: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА БЛАГОУСТРІЙ ТЕРИТОРІЙ, ВІДПОЧИНОК ТА ДОЗВІЛЛЯ, ПРИМІСЬКІ ТЕРИТОРІЇ.

Abstract

final master's work on the topic:

"Analysis of organization and improvement of recreational areas of
Zaporizhzhia region"

Qualification work for the master's degree in specialty 192 - Civil Engineering and Civil Engineering, supervisor L.V. Polycarpova. Faculty of Civil Engineering and Civil Engineering, Department of Urban Engineering and Economics, 2020.

The analysis of improvement of recreational territories of Zaporizhzhya region is carried out.

The variant of organization of improvement of the chosen territory is resulted: road-trail network, bicycle routes, arrangement of the equipment for rest is provided.

Keywords: ORGANIZATION AND WELCOME OF THE TERRITORY, REST AND LEISURE, SUBURBAN AREAS.

Аннотация

Выпускной квалификационной работы магистра на тему:

«Анализ организации и благоустройства рекреационных территорий

Запорожского региона »

Квалификационная работа для получения степени высшего образования магистра по специальности 192 – Строительство и гражданская инженерия, научный руководитель Л.В. Поликарпова. Факультет строительства и гражданской инженерии, кафедра городского строительства и хозяйства, 2020.

Проведен анализ благоустройства рекреационных территорий Запорожского региона.

Предложен вариант организации благоустройства выбранной территории: дорожно-тропиночной сеть, велосипедные маршруты, предусмотрено устройство оборудования для отдыха.

Ключевые слова: ОРГАНИЗАЦИЯ И БЛАГОУСТРОЙСТВО ТЕРРИТОРИИ, ОТДЫХ И ДОСУГ, ПРИГОРОДНЫЕ ТЕРРИТОРИИ.

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1 АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ З ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ	
1.1 Поняття рекреації	
1.2 Історичний розвиток розуміння рекреації	
1.3 Сучасний світовий досвід з надання рекреаційних послуг	
1.4 Шляхи вдосконалення надання рекреаційно-туристичних послуг	
РОЗДІЛ 2 РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ІХ КЛАСИФІКАЦІЯ	
2.1 Рекреаційні ресурси	
2.2 Класифікація рекреаційних ресурсів	
2.3 Рекреаційні ресурси України	
2.4 Класифікація рекреаційно-туристичних об'єктів	
2.5 Переваги рекреаційної діяльності	
2.6 Основи благоустрою рекреаційних територій	
РОЗДІЛ 3 РЕНОВАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ	
3.1 Перспективи розвитку території міста Запоріжжя та Запорізького регіону	
3.2 Аналіз рекреаційних територій м. Запоріжжя	
3.3 Аналіз рекреаційних територій Запорізької області	
3.3 Пропозиції щодо організації благоустрою території	
РОЗДІЛ 4 БЕЗПЕКА ПІД ЧАС ВІДПОЧИНКУ НА ПРИРОДІ	
4.1 Безпека відпочинку в лісі	
4.2 Безпека поведінки на воді	
4.3 Основні правила поведінки при зустрічі з дикими та свійськими тваринами	
4.4 Безпека поведінки при зустрічі зі зміями	
4.5 Допомога при укусі комах, кліща	
4.6 Отруєння рослинами, грибами	
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Рекреація, активний відпочинок (лат. *recreatio* – відпочинок) – це система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які розміщені поза їх постійним помешканням.

Треба відмітити, що землі рекреаційного та оздоровчого призначення, разом з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, лісами, водноболотними угіддями, землями водного фонду та іншими природними територіями, важливими для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, згідно Генеральної схеми планування, відносяться за видами переважного використання до зони національної екологічної мережі, а отже підлягають особливій охороні.

Велике значення в організації відпочинку на територіях має система обслуговування та облаштування території: створення дорожньо-стежкової мережі, в межах якої передбачити мережу велосипедних маршрутів з відповідними вказівниками, автостоянок, зупинок громадського транспорту. Доцільно передбачити розміщення закладів і підприємств обслуговування шляхом формування громадських центрів.

Актуальність теми: Сьогодні, насамперед, постає питання організації активного відпочинку населення. Розвиток організації територій для дозвілля населення.

Мета і завдання роботи: Висвітлення сучасних проблем та перспектив, рекреаційного використання території області, узагальнити та систематизувати відомості про них і визначити шляхи та заходи, спрямовані на підвищення використання рекреаційного потенціалу Запорізької області.

Предмет дослідження: Аналіз благоустрою рекреаційних територій Запорізького краю. Вітчизняний та зарубіжний досвід організації рекреаційних територій.

Наукова новизна роботи – благоустрій територій для рекреаційної діяльності.

Практичне значення роботи – створення комфортного середовища для перебування людей.

Структура дипломної роботи – дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загального висновку та переліку використаних джерел. Робота викладена на 113 сторінках, 2 таблиць, 44 зображень. Для написання даної роботи використано 32 літературних джерела.

РОЗДІЛ 1

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ З ОРГАНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1 Поняття рекреації

Рекреація як одна з головних форм продуктивного використання вільного часу людини – суспільний, економічний і науковий феномен, для якого не мають значення міжгалузеві та міждисциплінарні межі. Недивлячись на цю особливість, слід зауважити, що найбільший вклад у її вивчення і розуміння вносить географія, у царині якої сформувався потужний науковий напрям – рекреації і туризму.

Рекреація (фр. recreation, пол. rekreacja – відпочинок; від лат. recreatio – відновлення сил) – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів.

Рекреацію можна сприймати і як заплановану бездіяльність, яка здійснюється за чийось бажанням. З іншого боку, рекреація може сприйматися як система ресурсів чи сервісу, як будь-який тип або вид усвідомленого задоволення фізіологічних бажань і соціальних потреб особистості під час відпочинку.

Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням ландшафтів і значних територій. Розрізняють три форми використання часу, відведеного на рекреацію – відпочинок, туризм та лікування/оздоровлення.

Рекреація в умовах глобального світового розвитку набуває все більш вагомій ролі, є провідною формою економічного зростання багатьох країн та покращення життя мешканців територіальних громад.

Питання організації і проведення рекреації лише на перший погляд є простим та зрозумілим, бо кожна людина рано чи пізно, часто чи зрідка стикається із проблемами організації свого відпочинку. І по тому як людина у суспільстві реалізує власну потребу у відновленні психофізичної енергії можна говорити про ступінь розвитку самого суспільства та культурний рівень особистості.

1.2 Історичний розвиток розуміння рекреації

Протягом тривалого періоду еволюції європейської або християнської цивілізації неодноразово змінювалося розуміння та усвідомлення як самої ролі рекреації у життєдіяльності людини, так і її соціально-економічних функцій.

Історія дохристиянської Європи дає сучасникам дві найяскравіші схеми організації людиною античного періоду власного вільного часу, які із певними видозмінами й доповненнями дійшли до наших часів – давньогрецьку та давньоримську.

У Давній Греції дозвілля було визначене як вивчення та споглядання найвищих цінностей світу – досконалості, краси, правди, знання, справедливості тощо. Це споглядання вимагало звільнення особистості від щоденної фізичної праці, що і дозволяло спрямовувати її зусилля у русло інтелектуальних, естетичних та громадянських зусиль. Це було можливо тільки за умови чіткої стратифікації давньогрецького суспільства. На разі лише еліта мала вільний час і одержувала можливість або створювати предмети матеріальної і духовної культури, або всотувати вже існуючі культурні цінності і досягати високого рівня духовності, тоді як нижчі соціальні прошарки повинні були працювати.

Серед давньогрецької еліти популярною формою організації дозвілля стали мандрівки як у межах Еллади, так і за її кордонами. Вони

пов'язувалися із навчанням, пізнанням прекрасного (твори мистецтва, природні ландшафти тощо), ознайомленням з архітектурою, лікуванням, поклонінням релігійним святиням, участю в різноманітних змаганнях інтелектуального та спортивного характеру.

На відміну від давньогрецьких часів, організація власного дозвілля громадянами Римської Імперії чітко не вказувала на їх соціальний статус, а сприймалася, швидше за все, саме як час для відпочинку після певної роботи.

Римляни інвертували давньогрецький ідеал дозвілля і перетворили його на функцію роботи. Саме в часи існування Римської Імперії закріпилися форми масового відпочинку і рекреації через спортивні змагання, ігри, бої гладіаторів тощо, які забезпечувалися правлячим класом і були розвагою для нього та для нижчих верств давньоримського суспільства. Організоване масове дозвілля стало однією з передумов продуктивної суспільної праці.

Швидше за все, саме у давніх греків римляни запозичили любов до подорожей, яка підживлювалася сформованим імперським світоглядом. Розширення кордонів за рахунок постійних завоювань, усвідомлення величі держави, яка панувала над Середземномор'ям і більшою частиною Європи, спонукали заможних громадян Давнього Риму до подорожей, метою яких було знайомство із новими землями. Не останню роль при цьому відіграло і дорожнє будівництво, якому в Давньому Римі приділялася значна увага. В період розквіту Римської Імперії популярними були поїздки до Греції, Єгипту з метою поповнення знань, задля розваг і лікування.

Давньоримські уявлення про дозвілля як доповнення до роботи, домінують і в сучасний період. Власне рекреація, яка сприймається як відпочинок поза постійним помешканням, для західного європейця чи американця давно стала продовженням роботи – обов'язковий і

традиційний відпочинок після робочого тижня із виїздом за межі постійного місця проживання (класичний "weekend" передбачає спілкування із природою), щорічна кількатижнева відпустка, яка, як правило, включає відносно тривалу і далеку подорож із певною рекреаційно-туристичною метою в межах країни, а то й за її кордоном.

Досконало встановлено, що греки і римляни чутливо реагували на красу, насолоджувалися спокоєм сільських ландшафтів і знаходили у них сховок від міської метушні. Поступово сформувалося стереотипне уявлення про ідеальний ландшафт, важливими елементами якого є розкішний луг, затінений лаврами і в'язами, струмок із прохолодною й чистою водою. Це – куточок, де панує вічна весна, де невідомі дощі й буревії, мороз і спека.

Таким чином, саме античність дала світові еталон ідеального місця для відпочинку і запропонувала класичну схему організації рекреації, головними складниками якої є втеча від міста, усамітнення і споглядання куточків "дикої" природи. Саме такий підхід у поєднанні із активним відпочинком останнім часом відроджує екологічний туризм.

Зовсім іншим духом пронизане ставлення до природи і дозвілля у ранньохристиянську епоху. Всі помисли людини тієї доби були звернені до прийдешнього світу, до "царства Божого". Вважалося, що гріх закрадається навіть у душу того, хто отримує естетичну насолоду від споглядання природної краси. Тому аскетизм на тривалий час стає моральною поведінковою нормою і сприяє зародженню руху самітників-анакоретів, найбільш характерного для східної гілки християнства на етапі його становлення.

Середньовічна рекреація була не лише часом відновлення психофізичної енергії, відпочинку, а й перетворилася на своєрідну соціальну "візитну картку", ставши надзвичайно витратною і показною у своїй розкоші. Наявність вільного часу в індивідуума і його використання

для отримання насолоди стали ознаками благородного походження, багатства і влади на противагу "рабському" часові праці.

Зовсім інше етичне підґрунтя дозвілля запропонували християнські протестантські течії. Духовною основою існування людини проголошується робота і служіння Богу. Відпочинок же розглядається як ледарство і марна витрата часу. Саме ця релігійна доктрина стала невід'ємною етико-моральною нормою в часи промислової революції та формування індустріального суспільства і лишається істинною для значної частини населення й сьогодні.

Протестантська трудова етика розглядає роботу як основну мету життя, а роль рекреації зводиться до відновлення сил для того, щоб робота могла виконуватися ще краще. Така інтерпретація рекреації стала невід'ємною частиною індустріального і постіндустріального суспільств.

Власне трактування проведення вільного часу пропонує і православ'я. Православні релігійні канони відпочинок людини пов'язують із її якомога повнішим відстороненням від мирських проблем і повній віддачі себе служінню та спілкуванню з Богом через систему відповідних інституцій. По суті, увесь свій вільний час православний віруючий має присвячувати своєму духовному збагаченню, точніше, спасінню своєї душі.

Протягом тривало історичного періоду дозвілля мало чітке значення і віді-гравало свою роль. У Давній Греції і Римській Імперії, в середньовіччі і пуританські часи було закладене етичне, естетичне і моральне підґрунтя використання вільного часу – сучасної рекреаційної діяльності. Її основою у кожному випадку було соціальне життя, яке формувало стереотип поведінки людини в її вільний час.

Сучасна рекреаційна діяльність набуває популярності через те, що вона оцінена не лише як знаряддя фізичного і духовного збагачення, а й тому, що перетворилася на обов'язковий модний атрибут людини, що

здобула певного успіху у житті і, що є найголовнішим, приносить прибуток, ставши потужним сектором індустрії.

На зміну епосі створення культури прийшла епоха її масового споживання; на зміну епосі завоювання і підкорення природи прийшла епоха її збереження. І культура, і природа, точніше, об'єкти культурної принади і привабливі для відпочинку природні ландшафти стали товаром, а рекреація, туризм перетворилися на акт споживання цього товару.

Разом із зміною суспільства і впливом суспільно-географічних чинників демаркаційна лінія між рекреацією та туризмом стала розмитою і нечіткою. Саме туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби.

1.3 Сучасний світовий досвід з надання рекреаційних послуг

Країни Західної Європи вирізняються у світі найвищим рівнем експлуатації рекреаційних ресурсів, найефективнішим їх використанням та наданням рекреаційних послуг. Європа є найбільш рекреаційно привабливою у світі. Близько 60% усіх рекреантів та туристів нашої планети долучається до її природного, культурного, історичного й етнічного розмаїття. Європа – це ніби весь світ у мініатюрі.

Традиційними лідерами за кількістю відвідувань у Європі є Франція (74,5 млн. осіб), Іспанія (53,6 млн. осіб), та Італія (41,2 млн. осіб), Велика Британія (24,9 млн. осіб), Німеччина (18,9 млн. осіб), Греція (12,5 млн. осіб) [11], які разом складають 78% прибуттів у світі, але водночас частка менш розвинутих країн та країн, що розвиваються щороку поступово зростає [15, с. 97]. У середньому один рекреант приносить країні близько

870 амер. дол., проте, кожна країна як агент світового рекреаційного ринку має свою специфіку.

У світі значно зростає інтерес до пізнавального та культурного відпочинку, історичні міста приваблюють відвідувачів унікальними об'єктами та явищами, що сприяє розвитку місцевих економік. Більшість міст Європи, Канади, США з гордістю відносяться до свого унікального історико-культурного надбання, зберігають його, що дає можливість розвивати рекреаційно-туристичну діяльність та визначити її головним елементом стратегії місцевого економічного розвитку.

Аналіз міжнародного досвіду розвитку рекреації, організації управління рекреаційно-туристичним господарством та наданням широкого спектру рекреаційних послуг дозволяє зрозуміти його значення для економіки країни, а також оцінити можливості рекреації, як потужного джерела розвитку міст, регіонів, країни та підвищення добробуту населення.

Важливою тенденцією розвитку світового туризму є значна частка подорожей до рекреаційних центрів у межах того самого регіону. Найбільш потужні потоки виїзду до інших регіонів формуються у країнах Європи, Північної й Південної Америки, Східної Азії й Тихоокеанського регіону. Розвиток рекреації й туризму характеризується постійним географічним розширенням і урізноманітненням напрямків подорожей.

Переважає більшість країн Європейського Союзу має сприятливі природно-географічні, кліматичні особливості, саму високу насиченість різноманітними історичними та архітектурними пам'ятками різних епох, та відповідно, найбільш високу рекреаційну атрактивність (привабливість, цікавість), що підкріплюється високорозвиненою індустрією гостинності та рекреаційної інфраструктури.

Політика ЄС щодо культурно-пізнавального туризму визначає його як чинник: стимулювання місцевих ремесел, створення нових робочих

місце, залучення молоді та безробітних на ринок праці; актуалізації культурної та архітектурної спадщини і джерело фінансових надходжень на охорону і реставрацію; міжетнічної толерантності, спосіб осягнення іншої культури. Депресивні території країн ЄС розглядаються як різні види рекреаційних занять (як то санаторно-курортне лікування, купально-пляжний відпочинок, екологічний та спортивний туризм, відвідування ресторанів і барів, музеїв, виставок, визначних місць, екскурсії, паломництво, релігійний туризм, культурну спадщину і культурно-пізнавальний туризм та ін.) як джерела розвитку територій, а інтеграція окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну сітку стимулює затвердження окремих програм реставрації, створення нових музеїв, скансенів (етнографічних комплексів), ресторанів традиційних страв, обладнання місцевими жителями гостьових кімнат для рекреантів та ін. [9].

1.4 Шляхи вдосконалення надання рекреаційно-туристичних послуг

У Західному науковому світі дослідження рекреації тривалий час розвивалося незалежно від досліджень туризму. Традиційно туризм розглядався як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі. На противагу такому підходу рекреація і парки вивчалися як ресурс загальнодержавного використання і поширення. Тому дослідження рекреації фокусувалося на державному секторі. Вивчалися проблеми управління незайманою природою, неринкове оцінювання й аналіз рекреаційного досвіду. Вивчення туризму носило більш прикладний характер, який зосереджувався на традиційному приватному секторі (наприклад, туристична індустрія).

Такий поділ між цими видами діяльності зберігався до початку 1980-х років. Нині він значно знівелювався.

Зокрема, у Франції задіяні всі види наявних рекреаційних ресурсів. Одразу після Другої світової війни Франція перша почала активно прикладати зусилля задля залучення іноземних туристів до країни та оголосила принцип “відкритих дверей” [4]. Найбільше відпочиваючих (понад 14 млн осіб) до цієї країни приїжджають із Німеччини, трохи менше з Великої Британії, Бельгії, Швейцарії, Італії, Іспанії і Нідерландів. Майже половина всіх іноземних туристів воліють відпочивати на знаменитій Французькій Рив'єрі. Близько 16 млн осіб головним об'єктом туризму обирають Париж. Приблизно по 6 млн туристів відвідують Альпи, Лангедок-Русельйон і Аквітанію. На відміну від багатьох жителів інших країн Західної Європи, французи віддають перевагу відпочинку і лікуванню у власній державі (82%). Свою країну вони оглядають, мандруючи переважно автомобілем. Як і в Україні, серед туристів більшість становлять міські жителі.

Зрозуміло, що рекреаційно-туристичне господарство територій Франції, щоб утримати перше місце у світі, постійно змінюється і реконструюється.

Так, зокрема досвід історичних міст французького півострова Бретані, які завдяки багатій історії, висхідній до XI століття, а для деяких поселень – до раннього Середньовіччя, складають значну частину архітектурної спадщини, представляють осередки культурного туризму, що активно розвиваються та доповнюють спортивний туризм і відпочинок на курортах, слугують зразком у сфері організації та наданні рекреаційних послуг на місцевому рівні. Ці міста регулярно організовують середньовічні свята, світло-музичні спектаклі і забезпечують особливе підсвічування архітектурних пам'ятників, а також проводять традиційні фестивалі бретонської культури або творчі конкурси [5, с. 58-59].

Заслуговує на увагу й досвід Австрії – країни, з тисячолітньою історією, що володіє численними історичними та іншими цінними

пам'ятками. Австрія у Європі випереджає всі інші країни за рівнем розвитку зимових видів туризму. Внаслідок цього в гірській частині країни, іноді як автономні системи, з повним комплексом рекреаційних послуг, діють понад 20 тис. готелів. Організація надання рекреаційних послуг в австрійських містах цікава через те, що тут туристичний сезон триває упродовж року і охоплює різні рекреаційні сфери, включаючи такі види рекреаційних послуг як послуги відпочинку, культурні та лікувальні.

Привабливими є австрійські міста з пам'ятками архітектури, музичного і образотворчого мистецтва, а також ті, що забезпечують природний відпочинок: полювання, риболовлю, пішохідні походи в гори та ін. Оскільки рекреаційно-туристична діяльність в країні давно є важливою галуззю національної економіки, то їй приділяється значна увага, створена високоякісна рекреаційно-туристична інфраструктура, розгалужена мережа засобів розміщення, передусім невеликі готелі, приватні пенсіони, гірські хатини типу шале [4, с. 173].

Разом з цим, історико-культурне та природне надбання історичних міст, що утворюють “Золоте кільце” Австрії, австрійці перетворили на привабливі рекреаційно-туристичні атракції, зокрема: з 1920 року місто Бадішль стало бальнеологічним курортом, до його основних визначних пам'яток відносяться імператорська вілла, вілла Легара; Бадрадкерсбург (Штірія) відоме, в першу чергу, як термальний бальнеологічний курорт; прикрасою Фельдкірха є фортеця Шаттенбург, що відноситься до XIII століття, кожного літа тут проходить фестиваль вуличних артистів; у Бадені-під-Віднем, яке в першій половині XIX століття був літньою резиденцією Габсбургів, розташований найбільший в Європі аквапарк під скляним дахом, його площа 900 кв.м. У місті є термальні джерела, а також розарій, де виростає 20 000 троянд [20].

Рекреаційно-туристична маркетингова стратегія Австрії спрямована на залучення уваги потенційних гостей країни до можливостей культурно-

пізнавального, активного, екологічного й оздоровчого відпочинку. Вона спирається на три ключових поняття: “культура”, “автентичність” та “інтенсивність” [20].

Туреччина намагається всіляко диверсифікувати свою рекреаційно-туристичну галузь, не обмежуючись лише пляжами та пізнавальним туризмом, а намагається хоча б трохи позбутися яскраво вираженої сезонності в обслуговуванні рекреантів та туристів. Із цією метою починають упроваджувати проекти розвитку лікувального і зимового видів туризму. В країні особливо перспективними є кліматолікування, грязелікування тощо. Крім того, в Туреччині починають освоювати ще один вид туризму, який можна назвати клінічним.

Канада досягла найбільших успіхів у сфері рекреації та туризму завдяки реалізації ефективної державної політики, яка полягає у підтримці ініціативи та забезпеченні її впровадження фінансовими ресурсами, важливим є обмеження ініціативи державних структур щодо прийняття регуляторних актів, які ускладнюють дозвільну систему та посилюють державний контроль [5, с. 63].

Показовим у цьому контексті є роль місцевої влади канадського міста Тіммінс штата Онтаріо щодо організації надання рекреаційних послуг [5, с. 65].

У місті існує організація “Туризм Тіммінса”, яка координує маркетинг туризму, загальні угоди і домовленості, а також розвиток привабливості міста. Ця організація складається із співробітників муніципалітету, проте вона спирається на ділові кола і громадськість, у партнерстві з нею працює підкомітет Корпорації економічного розвитку Тіммінса (КЕРТ), створений на основі державно-приватного партнерства. Спільна діяльність цих організацій націлена на стимулювання додаткової активності в рекреаційній сфері і проведення різних привабливих заходів у місті. “Туризм Тіммінса” також відповідає за створення і розвиток основ-

них рекреаційно-туристичних об'єктів у місті. Бюджет маркетингу для всіх рекреаційно-туристичних об'єктів складає близько 60 тис. канадських доларів [10]. У стратегічному плані міста розвиток туризму представлений як головна мета муніципалітету.

Рекреаційна сфера Онтаріо є найважливішим генератором створення робочих місць, податкових надходжень і експорту капіталу. Так, тільки туризм в Онтаріо є п'ятою по значущості експортною галуззю, котра приносить провінції 7,1 млрд. канадських доларів. Внесок туризму у ВВП провінції досяг 7,2 млрд. канадських доларів, що перевищує частку сільського господарства, гірської (добувної) промисловості і лісової галузі промисловості [10].

У даний час більшість приміщень, що здаються, обладнані як готелі, мотелі і окремі кімнати, що здаються в оренду, обкладаються 5% податком. Більшість товарів і рекреаційних послуг, що продаються і надаються у Канаді, обкладається 7% загальнодержавним податком. У Монреалі, Лавале, Ванкувері, Британській Колумбії, Ст. Джонсе, Ньюфаундленді та в Онтаріо стягується 3% готельний податок. В Оласі (Канзас) намічено збільшення готельного податку з 4% до 7%. Зібрані податки у Тіммісі знаходяться у розпорядженні власників готелів і розподіляються підкомітетом Корпорації економічного розвитку міста (КЕРТ) раз на квартал через спеціальний рахунок, організований за допомогою муніципалітету. Надходження від податку розподіляються відповідно до основних напрямів розвитку туризму в місті для того, щоб сприяти маркетингу міста як туристичного центру і майбутньому капітальному будівництву в ньому [10].

Отже, канадський досвід в аспекті розвитку рекреаційно-туристичного сектору є корисним для його застосування в українських містах. Зокрема, заслуговує на увагу питання запровадження місцевих податків і зборів від надаваних рекреаційних послуг, що може значно

покращити місцеві бюджети та стимулювати підприємницьку діяльність у цій сфері.

При цьому, варто зазначити, що перед більшістю країн Центрально-Східної та Південної Європи на етапі ринкової трансформації економіки, як доводить Ю.В. Мігущенко, в тому числі рекреаційної галузі, постала проблема диспропорційності її розвитку. З метою стимулювання розвитку рекреаційної галузі вони використовують податкові важелі, зокрема [12]:

- у Хорватії туристичні та рекреаційні послуги звільнені від сплати ПДВ. Крім того, застосовуються додаткові стимули для капіталовкладень, відповідно до розміру інвестицій і рівня забезпечення роботою певної кількості персоналу. Інвесторам, які здійснюють діяльність у зонах спеціального державного захисту, де корпоративний податок на додану вартість становить від 5 до 15%, надаються спеціальні привілеї;

- польський туристичний бізнес має найнижчу ставку оподаткування в Європі – 7% при 22% для інших видів бізнесу. З 1993 р. для деяких видів інвестицій була введена система прискореної амортизації. Як і в Хорватії, обсяг пільг диференціюється залежно від місця розташування об'єкта інвестування та рівня зайнятості;

- органами державного управління Туреччини було прийнято рішення здавати в оренду на 49 років земельні ділянки на досить ліберальних умовах: за мінімальну плату будь-якому інвестору, хто брав на себе зобов'язання побудувати там готель. На такі цілі їм надавали безвідсотковий кредит і звільняли від сплати податків на 5 років. Цей досвід перейняв уряд Єгипту та Тунісу. Уряд Кіпру здає в оренду землю з метою стимулювання будівництва нових туристичних об'єктів на 99 років з можливістю подальшого продовження оренди на аналогічний термін;

- в Іспанії і Греції інвесторам надаються пільговий, податковий режим і

ставка амортизаційних відрахувань, зниження податку з обороту. В Греції ПДВ на розміщення туристів та їх харчування становить 8%, крім того, урядом розроблена система знижок для туристичних фірм, які здійснюють прийом та обслуговування туристів у несезонний період.

Таким чином досвід розвинених країн та країн, що розвиваються, беззаперечно свідчить, що для України, її регіонів та міст питання надання рекреаційних послуг є вкрай важливим, актуальним та перспективним. Через нього можна забезпечити нову якість економічного зростання, соціального забезпечення, підвищення добробуту громадян та подолання нерівномірності розвитку територій [1, с. 16], а також досягти позитивні фінансово-економічні та соціально-психологічні ефекти. Зокрема, успішність розвитку рекреації та процесу надання рекреаційних послуг як сфери економічної діяльності визначається у трьох основних напрямках: економічному, соціальному та екологічному.

Економічна успішність може оцінюватися часткою наданих рекреаційних послуг у ВВП країни, в обсязі експорту та кількістю створених робочих місць. Соціальна успішність визначається через зайнятість, частку особистих доходів від рекреаційних послуг, тощо. Екологічна успішність рекреаційних послуг пов'язана із застосуванням загальних і специфічних для відповідної місцевості екологічних стандартів [1, с.16].

РОЗДІЛ 2

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

2.1 Рекреаційні ресурси

Є очевидним зростаючий процес зближення між туризмом і рекреацією у площині теорії, діяльності і впливів, особливо із зростанням комерціалізації рекреації і розпорошенням обов'язків у рекреаційній сфері між державними і приватними структурами. Разом із цим з'являється і необхідність розглядати рекреаційні і туристичні ресурси у комплексі як ресурси для різних видів діяльності під час "дозвілля", ще одного поняття – родового до рекреації і туризму категорії, яке охоплює увесь вільний від роботи час і включає як рекреацію, так і туризм.

В огляді значень поняття "дозвілля" доцільно виокремити три основні підходи до його вжитку:

- часовий підхід, коли дозвілля розглядається як період часу, діяльності, стану інтелекту, в якому вибір є домінуючою рисою; у цьому сенсі дозвілля є формою вільного часу для особистості, простором для розвитку її здібностей, умінь і набуття навичок;

- об'єктивний підхід, при якому дозвілля розуміється як протилежне роботі заняття, тобто це будь-який неробочий або той, що лишається після роботи, час;

- суб'єктивний підхід, при застосуванні якого наголос робиться на якісних параметрах поняття, коли значна роль відводиться не стільки кількісним характеристикам (наприклад, кількість вільного часу), скільки особистісному сприйняттю дозвілля і його ролі, яке формується, зокрема, під впливом віросповідання й інших соціально-значущих рис.

З усього вищесказаного стає зрозумілим, що неможливо дати універсальні визначення дозвілля, рекреації і туризму, бо вони міняються в

залежності від контексту і завдання дослідження. Загальне ж уявлення про взаємну підпорядкованість цих трьох понять може дати графічна логіко-структурна модель, яка вказує на місце дозвілля, туризму і рекреаційної діяльності в життєвому циклі індивідууму (рис. 2.1).

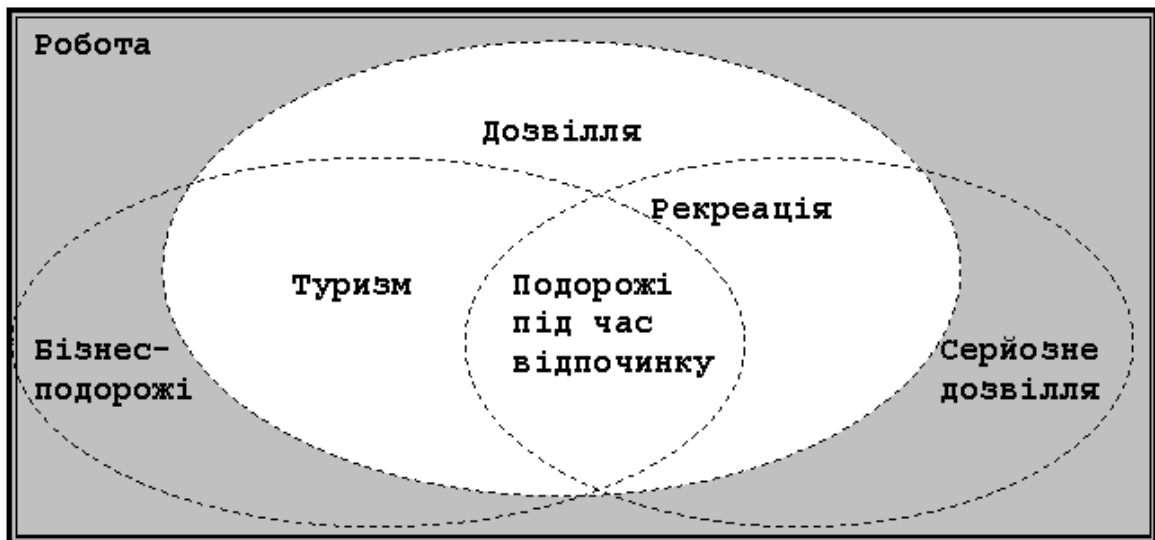

Рисунок 2.1 – Схема взаємного співвідношення між роботою, дозвіллям і рекреацією

На схемі, зображеній на рисунку 2.1 є дві області перекриття роботи і дозвілля:

1. бізнес-подорожі або бізнес-тури, що розглядаються як зорієнтовані на ділові цілі подорожі, а це і відрізняє їх від мандрівок, які здійснюються на дозвіллі і мають на меті відновлення психофізичної енергії, здобуття нових знань і вражень тощо;

2. "серйозне" дозвілля, яке розглядається у сучасному світі як засіб самовдосконалення, самовираження та професійної реалізації. Йдеться про технічну творчість, здобуття нових знань і вміннями, які, з одного боку, є способом проведення вільного часу, а з іншого – можуть стати чинником професійного росту.

Зарубіжні й вітчизняні географи мають одну думку у виокремленні відмінностей між рекреацією і дозвіллям. Вони розглядають дозвілля як

часове поняття, а рекреацію – як поняття про дію. Але є певні розбіжності у використанні власне поняття "рекреація".

У західній науковій літературі широко вживаним є поняття "outdoorrecreation", тобто "рекреація поза домом". Це, природно, передбачає існування "indoor recreation", тобто рекреації вдома чи в межах іншого приміщення. Але вивченням цього виду рекреаційної діяльності займаються психологи, соціологи й інші фахівці. У пострадянській географії подібного розмежування немає. У поняття "рекреація" вітчизняні вчені апріорі закладають розуміння певного виду діяльності поза домом.

2.2 Класифікація рекреаційних ресурсів

Структура організації рекреаційних об'єктів, що склалася у ХХІ столітті завдяки різноманіттю поставлених цілей і вирішуваних задач, може бути, в основному, двох типів: невиробнича структура парків різного призначення з можливим включенням до неї підрозділів рекреації й туризму та структура виробничого типу рекреаційних підприємств.

До рекреаційних ресурсів належать:

- природні комплекси та їх компоненти (рельєф, клімат, водойми, рослинність, тваринний світ);
- культурно-історичні пам'ятки;
- економічний потенціал території, що включає інфраструктуру, трудові ресурси.

Рекреаційні ресурси можна класифікувати наступним чином:

- за походженням;
- за видами рекреаційного використання;
- по швидкості вичерпання;
- по можливості економічного заповнення;
- по можливості заміни одних ресурсів іншими;

- по можливості самовідновлення і культивування.

За походженням природні рекреаційні ресурси поділяються на фізичні, енергоінформаційні, біологічні.

Фізичними рекреаційними ресурсами є всі компоненти неживої природи, віднесені до фізико-географічних ресурсів геологічні, геоморфологічні, кліматичні, гідрологічні, термальні.

Енергоінформаційні рекреаційні ресурси представляють собою поля сучасної природи, які слугують факторами привабливості місцевості або ландшафту, і які позитивно впливають на психофізичний (емоційний і духовний) стан людини. Цей тип ресурсів є основою для розвитку культурного і релігійного туризму.

Під біологічними рекреаційними ресурсами розуміються всі компоненти живої природи, включаючи ґрунти, фауну, флору. Всі природні рекреаційні ресурси – фізичні, біологічні, енергоінформаційні об'єднані між собою і нерозривно пов'язані потоками речовини та енергії, формують комплексні рекреаційні ресурси природно-територіальних рекреаційних комплексів. Рекреаційні ресурси – це природні і антропогенні об'єкти, які володіють такими властивостями, як унікальність, історична або художня цінність, естетична привабливість, оздоровча значимість.

За характером використання рекреаційні ресурси поділяються на 4 основні типи:

- рекреаційно-лікувальні (лікування мінеральними водами);
- рекреаційно-оздоровчі (купально-пляжні місцевості);
- рекреаційно-спортивні (гірничо-лижні бази);
- рекреаційно-пізнавальні (історичні пам'ятники, науковий туризм, діловий туризм, релігійне паломництво).

Рекреаційні ресурси багато в чому є похідними від рекреаційних потреб населення, які в свою чергу, визначаються завданнями соціокультурного освоєння території. Таким чином, основна причина і фактор перетворення сукупності тих чи інших властивостей території в рекреаційні ресурси – потреби соціокультурного освоєння території.

Під туристичними ресурсами розуміються поєднання компонентів природи, соціально-економічних умов і культурних цінностей, які виступають як умови задоволення туристичних потреб людини. Туристичні ресурси так само можна розділити на наступні групи:

- природні – клімат, водні ресурси, рельєф, печери, рослинний і тваринний світ, національні парки, мальовничі пейзажі;

- соціально-економічні умови і ресурси – економіко-географічне положення території, її транспортна доступність, рівень економічного розвитку, трудові ресурси;

- культурно-історичні – культурні, історичні, археологічні, етнографічні об'єкти [2].

Треба відзначити, що рекреаційні ресурси більш широке поняття, ніж туристичні, оскільки включають компоненти природи, соціально-економічні умови і культурні цінності, як умова задоволення всіх рекреаційних потреб людини, в тому числі і лікувальних. Для виявлення рекреаційних можливостей території важливо провести рекреаційну оцінку природних ресурсів; оцінка – це відображення зв'язку між людиною (суб'єктом) і елементами навколишнього середовища або середовищем в цілому.

2.3 Рекреаційні ресурси України

Україна завдяки географічному положенню має значні *рекреаційні ресурси*, до яких належать *географічні об'єкти*, що використовуються або можуть бути використані з метою відпочинку, туризму, лікування та оздоровлення населення.

Рекреаційні ресурси України – рівнинні та гірські рекреаційні ландшафти, річкові та морські пляжі, мінеральні води (понад 400 джерел), лікувальні грязі (майже 100 родовищ). Лікувальні мінеральні води різного хімічного складу є майже в усіх областях лісостепу; із 400 джерел використовують для бальнеологічних цілей і промислового розливу лише 34. Зі 104 відомих в Україні родовищ лікувальних торфових і мулових грязей нині застосовують з метою лікування лише 26. Найбільше рекреаційне навантаження характерне для берегової смуги Азово-Чорноморського узбережжя, де загальна *довжина пляжів* становить 1160 км, або 47% морських берегів. До речі, цього досить, щоб одночасно оздоровити 4,1 млн. осіб. Загалом в Україні, де розміщені рекреаційні ресурси всіх видів, мають змогу одночасно оздоровитися майже 48 млн. осіб. Частка потенційно рекреаційних територій у структурі земель України зображена на рис. 2.2.

Рисунок 2.2 – Частка потенційно рекреаційних територій у структурі земель України

Санаторно-курортна служба має розвинуту мережу санаторно-оздоровчих закладів різного типу та рівня. В Україні налічується 3,2 тис. санаторно-курортних (оздоровчих) закладів. Протягом року в них оздоровлюється майже 3 млн. осіб. Стратегічною метою державної політики у сфері курортної справи є забезпечення умов для поліпшення стану здоров'я, подовження тривалості життя й періоду активного довголіття населення, упровадження здорового способу життя, створення конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу, що максимально сприятиме ефективному відтворенню трудових ресурсів та генофонду української нації, забезпечить значні надходження до бюджетів усіх рівнів від господарської діяльності курортних закладів.

Території оздоровчо-рекреаційної мережі загальною площею майже 7,7 млн. га (12,7 % території України) сконцентровані у Причорноморському, Карпатському, Подільському, Поліському та інших регіонах країни. З цього ресурсного потенціалу на сьогодні використовується всього 2,3-2,5 млн. га.

У 2000 р. функціонувало 11 131 оздоровчих закладів, зокрема 700 санаторіїв, 72 будинки відпочинку, 2550 баз відпочинку, 268 пансіонатів, 37 кемпінгів, 136 туристичних баз, 7368 міських і позаміських дитячих та юнацьких таборів відпочинку.

Найбільша концентрація оздоровчо-рекреаційних ресурсів у Карпатському і Поліському регіонах (відповідно 34% і 21% загальної площі), проте саме тут рівень їх використання найменший (8 і 9% порівняно з 14,4% пересічних в Україні). Найменше цих ресурсів зосереджено у високоурбанізованих регіонах: Донецькому (4,6%) та Придніпровському (3,5%), які, навпаки, мають досить високий рівень їх застосування (відповідно 46,8 і 39,4%).

Територіальні рекреаційні системи (ТРС) – це складна сукупність соціальних, природних і технічних підсистем, яким властива єдина цільова функція – вони мають територіальну цілісність.

Множина ТРС може бути представлена *низкою типів* за функціями рекреаційної діяльності:

1) за ступенем співвідношення в організації відпочинку незміненої природи і технічних систем;

2) за територіальною орієнтацією.

За функцією *рекреаційної діяльності*, яка *переважає*, вирізняються такі підтипи рекреаційних систем:

- *лікувальний*, що формується на базі використання комплексу високоякісних природних факторів, таких як мінеральні води, лікувальні

грязі, клімат. Це, наприклад, Трускавець, багато курортів в Українських Карпатах тощо;

- *оздоровчий*. Такий підтип характеризується проведенням фізичних занять з тренувальним режимом (прогулянки, екскурсії, спортивні ігри, купання та ін.). Прикладом може бути Південний берег Криму. Сюди також належать зони відпочинку великих міст, дачні селища, дитячі табори;

- *спортивний*. Для цього підтипу головними є спортивні ігри, змагання, туризм, альпінізм, полювання, рибальство. Для їх проведення цінними є малозмінені природні комплекси, що відрізняються екзотичністю, унікальністю, наявністю природних перешкод, а також специфічних інженерних споруд. На такі умови багаті Українські Карпати та Кримські гори;

- *пізнавальний*, для якого необхідною умовою є збереженість якомога більшого різноманіття найменш змінених ландшафтів та історичних пам'яток. Наприклад, історичні центри міст, меморіальні комплекси тощо.

За ступенем співвідношення у ТРС незміненої природи та технічних систем розрізняються *урбанізовані* (міста-курорти, міста-екскурсійні центри) та *неурбанізовані* (прогулянкові, спортивні, мисливські, рибальські, архітектурно-історичні парки) території. Технічна насиченість урбанізованих територій супроводжується високими вимогами до чистоти природних компонентів та естетичної цінності рукотворних ландшафтів.

Рекреаційне природокористування визначається як самостійний вид діяльності, але він постійно поєднується з іншими видами природокористування, насамперед, лісогосподарським, сільськогосподарським і водним. Кожен із цих видів природокористування робить свій внесок у перетворення ландшафту, яке іноді збігається з цілями рекреаційного природокористування, а іноді – суперечить їм.

Розвиток інших видів природокористування відбувається в межах або тісному зв'язку з територіями, де є курортно-рекреаційні ресурси. Наприклад, серйозну загрозу запасам та якості мінеральних вод і лікувальних грязей становить діяльність розташованих в їхніх басейнах підприємств із видобутку корисних копалин та промислових заготівок лісу.

Негативний вплив промисловості, сільського та лісового господарств на якість рекреаційних ресурсів і середовище курортів виявляється переважно через повітря і воду, у зв'язку з чим виникають особливі вимоги до проектування меж округів санітарної охорони курортів з потребою урахування природних закономірностей формування ресурсів. Унаслідок цих обставин варто включати у сферу охорони не лише місця розташування лікувальних засобів, але й райони, в яких вони формуються, а також компоненти природи, які, хоч і не є безпосередньо носіями лікувальних властивостей, але беруть участь у їх формуванні.

Прикладом проблем таких складних взаємодій може бути досвід робіт зі створення штучних пляжів у Криму та біля Одеси. Так, за останні два-три десятиліття докорінно змінилися умови на Одеському узбережжі. З метою боротьби зі зсувами понад 15 км уздовж берега спорудили бетонні траверси та хвилерізи.

Природний субстрат прибережної зони (вапняк, що обростає водоростями та молюсками, а також є укриттям для багатьох видів гідробіонтів), виведений, а для зручності відпочиваючих намитий пісок. На деяких ділянках берега є виходи постійно діючих зливових і дренажних стоків. Водообмін між прибережною смугою з пляжними спорудами та відкритою частиною моря дуже обмежений. Усе це створює умови для стійких і значних забруднень узбережжя, особливо в період пікових рекреаційних навантажень.

Місця добування корисних копалин в Україні виявляються непридатними для господарського використання, але після рекультивації на них можливий розвиток різних видів рекреаційної діяльності. На відвалах можна створити лісопосадки, кар'єри облаштувати для будь-яких видів відпочинку на воді. Перетворений ландшафт створить привабливіший вид і оздоровчу дію на середовище. Рекреаційне використання територій, порушених гірничою промисловістю, визнано найефективнішим з економічного та екологічного погляду. Крім того, воно доцільне, оскільки ці землі, як правило, розташовані в урбанізованих та індустріальних областях, де проблема вільних земель особливо гостра.

Відмінності в стійкості природних і природно-технічних комплексів, з одного боку, та територіальна нерівномірність розподілу рекреаційних потреб – з іншого, зумовлюють потребу розробки *територіально диференційованих нормативів навантажень на природу*, тобто для кожного регіону України має бути розроблена особлива система цих нормативів. Наприклад, під час визначення оптимальних і критичних навантажень на наземні природні комплекси слід звертати увагу, насамперед, на ті властивості ландшафтів, що вносять найсерйозніші корективи у величину норм навантаження.

Багато дослідників зазначають залежність стійкості природних геосистем від вологості, ґрунтових умов і складу рослинності (табл. 2.1). Безпосередній вплив відпочиваючих, який визначається витоптуванням, фіксується розвитком стадій дигресії природної рослинності. Але насправді вплив на природне середовище з боку відпочиваючих набагато більший: засмічення побутовими відходами та органічними речовинами; переміщення і переселення видів рослин, у тому числі бур'янів, тощо. Отже, роль властивостей природних ландшафтів значно нівелюється, що пов'язано з благоустроєм території, створенням технічних елементів або

перетворенням природних елементів, що дає змогу збільшити рекреаційне навантаження на територію.

Таблиця 2.1 – Орієнтовні норми критичних навантажень на природні гео-системи (осіб на гектар)¹

Вологість ґрунту	Тип рослинності					
	Ліси				Заплавні луки	Суходільні луки і степи
	соснові	ялинкові	мішані	широко-листові		
Дуже сухі	0,5		1,5	2,5		4,0
Сухі	2,0		4,0	6,0	8,0	8,0
Свіжі	5,0	8,0	10,0	15,0	20,0	15,0
Вологі	8,0	12,0	15,0	20,0	30,0	20,0
Сирі	4,0	6,0	7,0	10,0	15,0	
Мокрі	1,0	1,5	2,5	3,5	5,0	

Зрозуміло, що основні навантаження мають бути на територіях, розташованих у зонах транспортної доступності стосовно великих міст, а також у районах з унікальними ресурсами – теплими узбережжями морів, родовищами мінеральних вод, пам'ятками культури. Тобто потрібно враховувати не тільки вплив власне рекреаційної діяльності на природні ландшафти, а й дію транспорту, служб комунально-побутового обслуговування тощо. Оскільки (за характеристикою рекреаційних ресурсів клімату) Україна перебуває у смузі кліматичного комфорту, в її межах вирізняють *регіони*, що є найпридатнішими для розвитку різних видів рекреаційної діяльності:

– *Крим* придатний протягом року для відпочинку, оздоровлення, лікування і туризму;

– *Українські Карпати*. У літній сезон тут оздоровлюються, лікуються і від

почивають, а взимку проводять зимові види відпочинку, туризму і гірськолижного спорту;

– *узбережжя Чорного й Азовського морів* придатні для літніх видів кліматолікування і відпочинку;

– *рівнинна територія* – для лікування й оздоровлення на базі місцевих курортів (кліматичних, бальнеологічних і грязьових), а також розвитку "зеленого туризму" в сільській місцевості;

– *великі міста, центри адміністративних областей, історичні міста*, де здійснюють екскурсійні рекреації та активно відпочивають.

За розміщенням кліматичних, мінераловодних і лікувально-грязевих ресурсів в Україні сформувалися основні комплексні лікувально-оздоровчі центри та їх угруповання (рис. 2.3).

Рекреаційне районування, тобто поділ території за спеціалізацією рекреаційного обслуговування, структурою рекреаційних ресурсів та напрямками їх освоєння, охорони та відновлення, відображає особливості просторової організації індустрії оздоровлення та відпочинку. Починаючи з 90-х років ХХ ст. було запропоновано декілька схем такого районування. За однією з них, наприклад, визначалися чотири рекреаційних регіони: Карпатський, Кримський, Дніпровсько-Дністровський та Азово-Чорноморський, у межах яких розміщувалися вісім рекреаційних районів, а серед них ще вирізнялися окремі рекреаційні вузли (підрайони). Таких вузлів з унікальними можливостями для відпочинку й лікування особливо багато у Криму (Судацький, Євпаторійський, Ялтинський, Алуштинський та ін.).

Правовий режим, організаційні та економічні засади використання рекреаційно-туристських ресурсів в Україні регулюються законом *"Про курорти"* від 5 жовтня 2000 р. Згідно з цим документом рішення про оголошення природних територій курортами державного значення приймаються Верховною Радою України за поданням Кабінету Міністрів України; місцевого значення – Верховною Радою Автономної Республіки

Крим, обласними, а також Київською міською радою за поданням відповідних органів місцевого самоврядування.

Лікувальні фактори: 1 – мінеральні води. Лікувальні грязі: 2 – приморських озер, 3 – материкових озер, 4 – торфові, 5 – вулканогенні(сопкові), 6 – глинисті, 7 – озокеритові. Інші фактори: 8 – ропа, 9 – морські купання, 10 – лікувальні пляжі (пісок)

Рисунок 2.3 – Основні лікувально-оздоровчі комплекси в Україні

Протягом останніх років в галузі законодавчого регулювання діяльності туристично-рекреаційних закладів України зроблено чимало. Уся законотворча діяльність у цій сфері ґрунтується на документах *Всесвітньої туристичної організації*, до якої Україна вступила у 1997 р., а також Манільській декларації з туризму, Хартії туризму, Кодексі туриста, Глобальному етичному кодексі туризму та ін. Окрім Закону України "Про курорти" (2000 р.), прийнято Закон України "Про туризм" (1995 р., зі змінами, внесеними у 2003 р.). У 1999 р. Кабінет Міністрів України затвердив постанову "Про заходи подальшого розвитку туризму", а також було видано Указ Президента України "Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р."

Сучасне використання рекреаційних територій в Україні характеризується неврегульованістю процесів їхнього освоєння та застосуванням за іншим призначенням (наприклад, житлове та дачне будівництво). Проектування розвитку рекреаційних територій має здійснюватися відповідно до Концепції Генеральної схеми планування території України, яка *головними проблемами* збереження та раціонального використання рекреаційних територій у країні визначає такі:

- визнання на державному рівні їх пріоритетної цінності;
- створення державного кадастру земель оздоровчого та рекреаційного призначення;
- установлення проектних меж охоронних зон усіх видів;
- визначення та юридичне оформлення резервних рекреаційних територій.

2.4 Класифікація рекреаційно-туристичних об'єктів

1. Сезонні тематичні парки і акваторії. Це об'єкти, що розраховані на сезонне використання, атракціони просто неба. В умовах України це період з травня до другої половини жовтня.

Все популярнішими в світі стають тематичні парки, які, окрім прагнення «полоскотати» нерви, використовують і вище людське прагнення – жагу пізнання. Бажання досягти космічних висот, дальніх країн, розкриття таємниць науки, проникнення в морські глибини та в глибини історії – все це втілюється в захопливі атракціони й парки корисних розваг. Каліфорнійський Disneyland [1, с.23; 2, с.133] став першим справжнім парком розваг. В даний час найбільшим комплексом розваг у світі вважається Walt Disney World (Флорида). Паризький і Токійський «Діснейленди» багато в чому копіюють американський прототип. Будуються такі парки за єдиним принципом: кожний куточок стилізується

під будь-яку країну чи географічну зону з характерною природою, архітектурою, кухнею, музикою, танцями, театром, розвагами. Тематичні парки пропонують своїм відвідувачам широкий вибір розваг, які можуть бути об'єднані загальною темою або виділені за будь-якою спільною рисою. Усі тематичні парки можна розподілити на чотири типи:

1. Парки казкових героїв (парки У. Діснея).
2. Освітньо-розважальні тематичні парки («Підводний світ», США).
3. Тематичні шоу-парки («Давня країна», США).
4. Аквапарки («Аквапалас», Іспанія; «Восьминіг», Канарські острови; «Серена», Фінляндія та інші).

Окрім парку Діснея в Каліфорнії, можна назвати деякі з найбільш відомих тематичних парків у світі, такі як: «Світ моря» в Огайо, «Спадщина Шотландії та парк пригод» у Великобританії, «Фантазіаленд Брюль» в Німеччині та інші. Парки можуть створюватись з найрізноманітніших тем: історія, культура, географія, спорт, казка. Деякі з них повністю присвячені одній темі, як, наприклад, парк «Підводний світ» (морська флора і фауна) в США, «Італія в мініатюрі». Інші можуть стосуватися різних тем, наприклад, парк в Огайо – центр розваг для сімейного відпочинку, розділений на шість тематичних зон.

Особливий клас розваг складають парки віртуальних пригод за мотивами знаменитих кінохітів. До таких парків можна віднести «Парк Юрського періоду» (Лос-Анджелес), Universal Studios Island of Adventure (Орlando), Port Aventura (Іспанія), які використовують найостанніші досягнення техніки: тривимірний звук, тривимірне зображення, дорогі спецефекти.

Познайомитися з досягненнями науки й техніки та відвідати «Світ в мініатюрі» можна в тематичному парку Epicot (Флорида) і Futuroscope (Франція). Історичні пригоди чекають на відвідувачів в Asterix (Франція), Terra Mitika і Isla Magica (Іспанія).

В Україні є проект рекреаційного комплексу на о. Хортиця (Запорізька область), метою якого виступає відтворення життя і побуту українського козацтва Запорізької Січі. За підтримкою державних органів управління проводиться робота із створення міні-містечка «Україна», в якому кожна хатина представлятиме туристичні можливості окремої області [3, с.25]. Все це повинно дати змогу як нашим співвітчизникам, так і іноземним гостям швидше та глибше ознайомитись з Україною, її історичними та культурними надбаннями, зробити рекламу для найбільш привабливих місць.

Таким чином, в основі концепції тематичних парків лежить одна головна тема. Обов'язковими елементами такого рекреаційного підприємства, окрім власне тематичної частини, виступають: атракціони та живі вистави, система підприємств харчування, роздрібна торгівля, готелі та кемпінги. Усе, що знаходиться на території парку, повинно відповідати загальній ідеї, тобто дотримуватися загальної теми всього рекреаційного підприємства.

Пірнавання з аквалангом і маскою, плавання, серфінг і сонячні ванни приваблюють туристів в малі країни, які часто не можуть запропонувати чого-небудь іншого. Наприклад, природна краса Сейшельських островів, пляжі з кораловим піском, рифи і багата природа є головним магнітом, що притягує туристів в цю країну. Щорічно мільйони північноамериканців, японців і європейців відвідують Карибський басейн і тихоокеанські острови, середземноморське узбережжя й пляжі Флориди для відпочинку під сонцем, для підводного плавання, для парусного спорту і катання на водних лижах, для рибного лову і насолоди морською гастрономією. У цих районах туризм є важливою галуззю, завдяки якій багато країн забезпечують робочі місця, доходи та іноземну валюту. У зв'язку з цим у прибережних країнах природні охоронювані території (ПТО) з належним управлінням включаються в державні плани розвитку рекреації. Морські

парки викликають інтерес, а при науково обґрунтованому управлінні допомагають підтримувати якість рекреаційних ресурсів.

Охорона коралових рифів принесла очевидні вигоди в ряді місць: Нідерландські Антильські острови (морський парк Бонер), де зросло число туристів-аквалангістів; Сейшельські острови (національний морський парк Св. Ганни), де парк використовується для плавання, парусного спорту, пірнання з маскою і аквалангом, а також екскурсій на човнах з прозорим дном; Фіджі (о. Тай), де місцеве населення збільшило улов риби, туризм зріс, а власники прав на лов риби беруть участь в управлінні курортом та оренді човнів; о. Коцумель (Карибське узбережжя Мексики), де все зростаюче число туристів приїжджають для спостереження за кораловими рибами; Кенія (національні парки та заповідники Малінді/Ватаму), де туризм приносить доходи у вигляді вхідної платні, оплати гідів і кемпінгів, оренди човнів, устаткування й готельних витрат.

2. Сезонні та цілорічні аквапарки. Аквапарки – винахід минулого століття. «Водний» відпочинок, рівно як і терапевтична дія води, були відомі здавна, але далеко не всім і не завжди доступні. В даний час аквапарки – одне з найбільших досягнень сучасної індустрії розваг, справжнє технологічне диво, що поєднує в собі можливість відпочити, зайнятися спортом, оздоровитися і одержати свою частку гострих відчуттів. Перші аквапарки з'явилися близько двох десятиліть тому на тропічних курортах Америки та Азії. Це були парки в прибережній зоні з безліччю водяних гір, басейнів, водоспадів і річок. Вони включали як водні атракціони, так і ресторани, кафе, закусочні. Цей вид водного відпочинку поширився на морських курортах світу.

В Україні цей вид рекреаційної діяльності тільки починає розвиватися. Так, в АРК в даний час функціонують два аквапарки: перший, у Блакитній Затоці (у районі Великої Ялти), був відкритий в 2002р. [4, с.7], другий – у м. Судак, в 2003 р. [5, с.9]. Для будівництва аквапарку була

виділена територія в районі Труханова острова [6, с.25]. У Харківському районі м. Києва, на о. Тельбін, в 2003 р. було почате будівництво розважального комплексу «Аквапарк» [3, с.11]. Відповідно до «Схеми планування території м. Святогірськ» (Донецька область) в реконструйованій частині міста, передбачається розмістити аквапарк «Старе річище» та комплекс водних атракціонів [7, с.21-22]. В Україні вже є розуміння раціональності створення подібних рекреаційних об'єктів, але поки що функціонують тільки сезонні аквапарки просто неба, наприклад в м. Бердянську. З урахуванням кліматичних особливостей та більш рівномірного розподілу рекреаційного навантаження протягом року, в Україні раціональнішим уявляється створення цілорічних критих аквапарків, про що свідчить і світовий досвід роботи таких рекреаційних об'єктів.

Пропоновані послуги рекреантам у таких парках можуть бути різноманітними, а умови повинні відповідати світовим стандартам:

- температура води й повітря в критих аквапарках повинна підтримуватися на рівні 30°C протягом усього року, що відповідає тропічному клімату;

- підвищена безпека рекреантів (наприклад, на Гаваях для цієї мети застосовують радіосистему; адміністрація стежить за кожним відпочиваючим і попутно визначає, які атракціони найпопулярніші);

- аквапарки не тільки «по-природному» красиві й романтичні, але й по-людськи зручні та безпечні;

- включення найрізноманітніших послуг: басейни різної глибини, водні гори різної висоти і швидкості, ванни-джакузі, водяні «гармати», фонтани, водоспади, лазні (російські, турецькі, фінські), солярії та висококласний сервіс;

- деякі аквапарки світу забезпечені басейнами із штучними океанськими хвилями та справжніми рукотворними пляжами, де пропонують навіть слалом на пневматичних човнах;

- у деяких можна подивитися на виступи дельфінів і морських котиків.

У північних країнах криті аквапарки з'явилися на початку дев'яностих. Сьогодні вони є в усіх розвинених країнах. Для європейців вони стали частиною здорового способу життя і користуються популярністю. Примітно, що аквапарки в Європі часто дотуються державою, оскільки мають статус корисних для здоров'я нації об'єктів [2, с.18-19].

3. Елітні рекреаційні об'єкти. Рекреаційні можливості ПТО (навіть спеціально виділені для цієї мети ділянки) використовуються тільки як додаткові, підлеглі її природоохоронній функції. Розвиток тут рекреаційно-туристичної інфраструктури може відбуватися тільки з урахуванням пріоритетності природоохоронних обмежень. Рівень задоволення потреб рекреантів повинен визначатися саме цими обмеженнями.

Рекреаційною спеціалізацією ПТО, яка зробила ставку на створення елітного рекреаційного об'єкту, має стати обслуговування рекреантів, для яких головними видами рекреації є заняття, що пов'язані з мінімальним споживанням екологічних ресурсів і живим спілкуванням із природою. Елітний рекреаційний комплекс – це спеціально виділене місце в ПТО, де, відпочиваючи на лоні майже первозданної природи, можна було б укладати угоди, дати відпочити найбільш цінному персоналу далеко від міського шуму, суєти, телефонних дзвінків і роботи автодвигунів.

4. Екологічний відпочинок. Не зважаючи на бурхливий розвиток туризму в Україні в останнє десятиліття, багато тенденцій світового туризму, як і раніше, залишаються майже непоміченими в нашій країні. Це

стосується і до такого напрямку, як екологічний туризм, що здобув велике визнання за кордоном вже декілька десятиліть тому. Сьогодні екотуризм розглядається як новий перспективний вид рекреації, пріоритетний напрям у державній екополітиці, інструмент економічного розвитку та екологічної безпеки регіонів і країн.

Виникнення такого інтересу до екологічного туризму в кінці ХХ століття цілком закономірно. Ще в 70-х роках подібний розвиток ситуації можна було прогнозувати, коли виявилися кризові явища традиційного туризму, орієнтованого на споживання природних благ [9, с.179]. 2002 р. був оголошений ООН міжнародним роком екотуризму. Протягом 2001-2002 рр. під егідою ЮНЕП (UNEP) і ВТО (WTO) відбулися 18 міжнародних зустрічей за участю урядових і неурядових організацій, академічних інститутів і приватного туристичного бізнесу, на яких розглядалися різні аспекти розвитку екотуризму. Підсумки цих зустрічей було підбито на Всесвітньому саміті з екотуризму 9-22 травня 2002 р. у м. Квебек.

У Декларації саміту (Quebec Declaration on Ecotourism) було сформульовано основні принципи екологічного туризму і запропоновано рекомендації щодо його організації. У тексті декларації підкреслюється, що екотуризм в цілому ґрунтується на принципах сталого туризму, але встановлює також і деякі специфічні вимоги, які відрізняють його від сталого туризму. Одним з основних принципів екотуризму є «активне сприяння збереженню природної та культурної спадщини», що включає підтримку місцевих співтовариств і сприяння їх добробуту та поступово посідає позиції лідера в туристичному секторі й помітно впливає на всю туристську індустрію, привносячи в неї принципи сталого туризму.

Велике значення надається необхідності формування політики на державному, регіональному й місцевому рівнях, а також розробці стратегії розвитку екотуризму, що гарантує збереження природи та генетичних

ресурсів, місцевої культури, знань і традицій, прав власності на землю й воду.

У рекомендаціях місцевим громадам особливо підкреслюється необхідність розвитку традиційних промислів (ремесел, мистецтв), методів обробки землі й ведення домашнього господарства, що засновані на сталому використанні природних ресурсів.

Одним з перших прикладів реалізації переваг екологічного туризму на державному рівні може служити «Національна стратегія розвитку екотуризму в Болгарії» (National Strategy for Ecotourism Development in Bulgaria), в якій він розглядається як пріоритетний напрям політики держави [9, с.180]. Документ був прийнятий у ході Національного форуму «Екотуризм, гори та охоронювані території», що відбувся у Софії 2-5 жовтня 2002 р. У розробці стратегії брали участь вчені та фахівці різного профілю: економісти, екологи, географи, біологи. Важливою умовою розробки й ухвалення стратегії стала координація дій декількох міністерств: економіки, сільського і лісового господарства, навколишнього середовища й вод. Території національних парків «Ріла», «Пірін», «Центральні Балкани» – стали базовими для екотуризму.

Екотуризм (особливо, у формі біосферного екотуризму) – найбільш екологічно безпечний вид природокористування. Пізнання досягається за допомогою освітнього процесу або простого ознайомлення. Оздоровлення може проходити у пасивній формі (стаціонарне знаходження в природному середовищі), активній (переходи від одного природного об'єкту до іншого) і спортивній (подолання природних перешкод на маршрутах).

Для формування рекреаційної інфраструктури інтерес являють як наземні природні комплекси, так і водні. Рекреаційна діяльність в акваторіях ПТО у світі включає комплекс різноманітних заходів:

1. Створення в зоні прибережної смуги екологічно чистих економічних зон з особливо суворим режимом промислової діяльності, яка

включає безвідходне або маловідходне виробництво. Так, у Великій Британії, у зоні прибережної смуги Па-де-Кале, дозволено створювати безвідходну або маловідходну промисловість, причому відходи в жодному випадку не повинні включати токсичні складові.

2. Створення очисних споруд в тих країнах, де високовідходна промисловість все-таки існує. Наприклад, у м. Маріупіль (Україна).

3. Розведення цінних (коштовних) порід риб, що мешкають в даному регіоні та нерестяться у місцевих річках. Наприклад, Камчатка, Примор'я (Росія).

4. Створення курортних зон для відпочинку людей, де завдяки встановленим порядкам забруднення навколишнього середовища регульоване (у всьому світі).

У дирекції ПТО, особливо в менш розвинених країнах, відсутні технічні, економічні й організаційні ресурси, необхідні для ефективного управління та розвитку рекреації й туризму. У цих випадках доцільно надавати концесії окремим особам і фірмам на конкретні напрями рекреаційно-туристичної діяльності [10, с.9]. Це може бути будівництво й експлуатація паркових готелів, кемпінгів, ресторанів або сувенірних магазинів; верхова їзда, човнові екскурсії та інші види транспорту; супроводжувані походи або організація спостереження за птахами; виготовлення сувенірів, книжкові магазини, путівники та інші численні товари й послуги, необхідні для забезпечення туризму. Завдяки концесіям місцеві жителі зможуть одержати вигоди від природного туризму і зрештою стануть кращими охоронцями парку, оскільки йдеться про джерело їх життєзабезпечення. Концесії стануть частиною механізму самофінансування, який потрібен вітчизняним ПТО, що відчувають на собі скорочення урядових бюджетів.

Практика державної підтримки розвитку рекреаційної сфери або окремих її частин є в більшості країн. Мають інтерес такі методи

підтримки, що були вжиті в Молдові: включення туризму до Переліку пріоритетних видів діяльності в Державній програмі підтримки підприємництва й малого бізнесу. Це означає ведення відносно туризму спеціальної фінансово-кредитної політики; планування діяльності на комплексній основі з урахуванням усіх аспектів законодавства, що стосуються таких галузей національної економіки, як сільське господарство, промисловість, транспорт; диференційована підтримка пріоритетних напрямів і видів рекреації з урахуванням розмірів та специфіки суб'єктів рекреаційної діяльності [11, с.11-13].

Наприклад, однією з ключових умов виходу туристичної галузі Албени в передовики національної економіки вважається комплексна приватизація, що ретельно готувалася декілька років [12]; розвиток туризму на Кіпрі в основному зобов'язаний введенню режиму офшорної зони [13, с.26-27]; надійність такого бізнесу в Єгипті забезпечується встановленням високих вимог до стартового капіталу рекреаторів [14]. У Китаї функціонує міністерство туризму, яке має свої управлінські підрозділи в адміністраціях провінцій та великих містах. Разом з діяльністю приватних туристичних фірм, кількість яких швидко зростає, досягається впевнений розвиток туристичного бізнесу [15, с.45].

Світовий досвід розвитку туристичної індустрії показує її високу економічну ефективність, яка в декілька разів перевищує ефективність капіталовкладень у найбільш прибуткові галузі матеріального виробництва. Окупність витрат тут становить у середньому 2-4 роки, а витрати на створення одного робочого місця у 20 разів менші, ніж у промисловості [16, с.50]. В Україні рекреаційна сфера інвестується за залишковим принципом.

ПТО справляють на людей високий поновлювально-оздоровчий ефект, роблять важливий внесок у розвиток людського суспільства шляхом збереження природної й культурної спадщини з метою підтримки

екологічної рівноваги в світі [10, с.1]. У даний час ПТО створені більш ніж в 130 країнах і займають близько 5% земної суші. У всьому світі на території ПТО здійснюється рекреаційна діяльність, яка служить механізмом самофінансування та інструментом охорони природи, а з іншого боку, надає населенню можливості відновити сили, отримати естетичну насолоду й залучитися до культури, природної спадщини.

Значну частину серед ПТО світу посідають національні парки. Всесвітня туристична організація трактує поняття «національний парк» як відносно велику природну територію, що не має суттєвих змін у результаті людської діяльності, де не дозволяється добувна діяльність у комерційних цілях і головною метою виступає захист видатних природних і ландшафтних територій національного та міжнародного значення. Зараз у світі налічується більш ніж 2300 національних парків, а їх частка порівняно з усією площею охоронюваних природних територій складає більше 75% (Франція, Ірландія, Польща), 50-75% (Канада, Італія, Норвегія, Швеція), 25-50% (Греція, США, Іспанія, Швейцарія) [17, с.155]. Рекреаційна діяльність здійснюється в національних парках Ройал (Австралія), Науель-уапі та Ігуасу (Аргентина), Банф, Вуд Баффало й Джаспер (Канада), Цаво (Кенія), Серенгеті (Танзанія), Тонгаріро й Маунт-Кук (Нова Зеландія), Камарг і Вануаз (Франція), в Йосемітському та Йеллоустоунському національних парках (популярних в США). Їх щорічно відвідують близько 6 млн. осіб. Там створені всі умови для рекреації.

У більшості країн Азії та Південної Америки основними відвідувачами національних парків є внутрішні туристи й рекреанти, а іноземний туризм відіграє другорядну роль. Такі парки, як Ігуасу в Бразилії та Аргентині, приймають щорічно більше 2 млн. відвідувачів, в основному з найближчих міст; заповідник Сибодас на Яві, національний парк Хао Яй у Таїланді, національний парк Бхаратпур в Індії. Міжнародний туризм має велике значення в таких місцях, як східна й

південна Африка, Коста-Ріка, Індія, Непал, Індонезія, Австралія та США. У багатьох країнах, що розвиваються, рекреаційна діяльність у природних парках має важливе економічне значення. У Кенії, де площа особливо охоронюваних природних територій складає близько 15% території країни, дохід від відвідування національних парків інтуристами складає істотну частку ВВП і дає економічний прибуток, який може бути порівняний з надходженнями від експорту сільгосппродукції. Економічні моделі в кенійському національному парку Амбоселі показали, що дикі тварини, коли вони виступають туристичною визначною пам'яткою, набагато цінніше убитих; валові доходи від полювання складають менше 10% доходів, одержаних від живих тварин. За даними Bird Life International, індустрія, що пов'язана із спостереженням птахів (bird watching industry), тільки в США оцінюється в \$5,2 млрд. і забезпечує 191 тис. робочих місць (1991р.) [9, с.176].

Було підраховано, що чисті доходи парків, які пов'язані в основному з туризмом, складають \$40 з гектара на рік, тоді як за найбільш оптимістичними оцінками доходи від сільськогосподарства склали б 80 центів з гектара. У розвинених країнах рекреаційна діяльність у природних парках є ще більш прибутковим бізнесом. Наприклад, у США система національних парків є найбільшою в світі системою залучення туристів. Щорічно природні парки приймають більше 800 млн. відвідувачів, причому в багатьох штатах число відвідувачів перевищує чисельність населення більше ніж у 5 разів. У Канаді природні парки щорічно приймають близько 80 млн. відвідувачів [10, с.7; 18, с.227].

У межах природних парків знаходяться відомі курорти, лікарні, лісгоспи та сільгосппідприємства, що здійснюють санітарні рубки лісових угідь.

Досвід створення й функціонування мережі ПТО в Каліфорнії видається корисним з погляду реалізації рекреаційної діяльності у

вітчизняних природних парках. Зі всього різноманіття видів парків виділяють *пляжі, рекреаційні зони, рекреаційні зони з автомобільним доступом, звичайні парки штату, історичні парки, історичні пам'ятники, заповідники.*

Звичайні парки штату є найбільшими за площею й відрізняються природним та культурно-історичним різноманіттям, вони надають найбільший спектр рекреаційних послуг. Історичні парки й пам'ятники мають відносно невелику площу території, культурно-історичну своєрідність, пов'язані з об'єктами культурно-історичної та соціально-економічної спадщини і працюють, як правило, в екскурсійному режимі. Деякі парки можуть включати природні заповідники, що містять рідкісні або зникаючі види рослин і тварин, а також унікальні геоморфологічні об'єкти. У таких парках ведуться наукові спостереження й дослідження. Іноді заповідні території утворюють самостійний вид парків. Багато природних парків надають виключно рекреаційні послуги. До таких парків належать рекреаційні зони, пляжі та рекреаційні зони з автомобільним доступом.

Відвідувачів задовольняють різними можливостями: інформаційно-культурний центр; павільйони з виставками й експозиціями; пункти прокату устаткування; магазини; кафе; місця для паркування автомобілів екскурсантів, що приїжджають на один день; стоянки для житлових трейлерів з можливістю підключення електрики, води та каналізації; зони пікніків, обладнані місцями для багаття, столами, контейнерами для роздільного збору сміття та біотуалетами; широкий спектр житлових послуг – від комфортабельних готелів до кемпінгів. Ці послуги звичайно поділяються на декілька категорій: комфортабельні (як правило, для груп туристів або сімей); загальні (з автомобільним доступом, із стандартним набором вигод і послуг); з мінімальним набором вигод (кемпінги за

шляхом проходження пішохідних або велосипедних маршрутів). Майже все вищеназване доступно інвалідам на кріслах-каталках.

Унікальні природні, культурно-історичні та соціально-економічні умови приваблюють у парки Каліфорнії величезну кількість екскурсантів і туристів. Так, в них «залежно від умов, розмірів і розташування один парк приймає десятки й сотні тисяч відвідувачів на рік, приносячи в скарбницю штату значну суму доходів. Проте, не зважаючи на високе антропогенне навантаження, парки Каліфорнії зберігають практично в ідеальному стані природні та культурно-історичні об'єкти відвідування. Це досягається за рахунок поєднання розвиненої інфраструктури, жорсткої регламентації перебування і діяльності відвідувачів, а також екологічної освіти, що в сукупності створює умови для формування високої екологічної культури відвідувачів» [19, с.386].

2.5 Переваги рекреаційної діяльності

Рекреаційна діяльність позитивно впливає на зайнятість населення. За оцінками фахівців, у світі з рекреацією пов'язане кожне 12-е робоче місце [20, с.329]. Зміна структури зайнятості населення України останніми роками призвела до переорієнтації країни із сфери виробництва на сферу послуг. Розвиток рекреаційної діяльності й туризму здатний позитивно вплинути на розв'язання проблем на ринку трудових ресурсів, створюючи нові робочі місця у готелях, забезпечуючи роботою гідів та транспортні господарства. Особливо актуально це для невеликих міст. Використовуючи свої визначні пам'ятки, відтворюючи унікальні ремесла, забуті традиції, такі місця можуть стати важливими туристичними центрами.

Досвід розвинених країн показує, що успіх розвитку рекреаційної діяльності залежить від того, як на державному рівні сприймається ця галузь, наскільки вона користується підтримкою держави у створенні

сприятливих умов для інвестицій і в оподаткуванні. Місцеві органи влади повинні сприяти розвитку рекреаційної сфери, надаючи пільги на місцеві податки. Внаслідок виконання додаткового обсягу робіт і скорочення терміну реалізації інвестиційних проектів збільшується база оподаткування, за рахунок якої місцева влада може компенсувати податкові пільги, що були надані. Надалі бюджети мають додаткові доходи.

Світовий досвід показує, що активний розвиток і включення в інфраструктуру регіонів місць відпочинку позитивно впливає на загальну економічну ситуацію. Це приносить додаткові гроші в бюджет, що дозволяє підтримувати в належному стані ландшафти та біорізноманітність у ПТО. В Україні розвиток рекреації та туризму може бути джерелом фінансових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Економічні вигоди від розвитку рекреаційної діяльності й туризму давно вже доведені прикладами багатьох держав, як розвинених західних країн, так і країн третього світу. Туристсько-рекреаційна інфраструктура потребує значних капіталовкладень, але вона здатна за досить короткі терміни почати приносити реальні доходи в бюджет. Їх складають прямі доходи від функціонування туристичних підприємств, податкові надходження від компаній, що обслуговують туризм. Окрім цього, на певному етапі у сферу обслуговування рекреантів і туристів включаються інші галузі господарства: харчова, транспорт, сувенірна.

В Україні цей досвід має бути врахований, при цьому слід звертати особливу увагу на розвиток екологічного сімейного туризму. Дещо з різних форм та досвіду управління рекреаційною діяльністю є корисним для України, а саме:

1. Морські та тематичні парки (прибережні держави); елітні парки (розвинені країни); екотуризм (в усьому світі).

2. Принцип науково обґрунтованого використання природних ресурсів та досвід суворого режиму функціонування промисловості у природних парках різних країн світу.

3. Включення до рекреаційної галузі спеціалізованих зон, де разом із загальними послугами надавалися б спеціалізовані залежно від наявності та якості рекреаційних ресурсів.

4. Висвітлення економічних переваг, які досягаються під залучені до рекреаційної галузі кошти, дозволяє стверджувати: якщо почати здійснення перебудови управління рекреаційною сферою в якийсь момент часу, то в найближчі два-три роки Україна зможе створити рекреаційну галузь з прибутковістю, що виросла б у багато разів, й економічним пожвавленням у найбільш відсталих регіонах. Зокрема, це дозволить поліпшити залежно від попиту якість та диверсифікувати набір послуг рекреаційних підприємств.

5. Досвід надання концесій за різними напрямками рекреації та туризму (для депресивних регіонів України).

6. Досвід державної підтримки рекреації та туризму заслуговує бути використаним.

2.6 Основи благоустрою рекреаційних територій

Пішохідні доріжки у складі об'єктів рекреації з рекреаційним навантаженням більше ніж 100 чол/га треба обладнувати майданчиками для відпочинку, в тому числі з урахуванням потреб маломобільних груп населення, розміщуючи їх не рідше ніж через кожні 100 м. На майданчиках відпочинку встановлюють лави і урни, пофарбовані в яскраві, контрастні кольори. Майданчик має прилягати до пішохідної доріжки, мати довжину не менше ніж 1,2 м, відстань від зовнішнього краю сидіння лави та розташування урни до пішохідного шляху має бути не менше ніж 0,6 м.

Довжину майданчика треба розраховувати на розміщення, як мінімум, однієї лави, двох урн, а також – місця для інвалідної коляски (вільний простір шириною не менше ніж 0,85 м поруч із лавою). На пішохідних доріжках не повинно бути сходів, бордюрів. Поздовжній похил пішохідних доріжок не може перевищувати 1:12.

У разі необхідності влаштування сходів на пішохідних доріжках їх треба дублювати пандусами та обладнувати поручнями. Поручні повинні бути круглого розрізу діаметром не менше ніж 0,03 м і не більше ніж 0,05 м, чи прямокутного розрізу товщиною не більше ніж 0,04 м. Першу та останню сходинки треба пофарбувати у контрастний колір для безпечного пересування інвалідів з вадами зору.

На доріжках рекреаційних об'єктів треба передбачати різні види покриттів, пішохідні стежки з природним ґрунтовим покриттям. Природне ґрунтове покриття повинно бути утрамбованим для зручного пересування інвалідів у візках.

Для покриття пішохідних доріжок, тротуарів і пандусів не допускається застосування насипних або крупноструктурних матеріалів, що перешкоджають пересуванню маломобільних груп населення на кріслах-колясках або з милицями. Покриття з бетонних плит повинно бути рівним, а товщина швів між плитами – не більше ніж 0,015 м.

Межі доріжки мають бути чітко позначені рельєфною, контрастною смугою для безпечного пересування нею інвалідів з вадами зору.

У рекреаційних зонах передбачають встановлення обладнання для паркування велосипедів.

У рекреаційній зоні можуть бути розміщені скульптури, фонтани та інші архітектурні елементи, художні якості яких мають бути підкреслені фоном із зелених насаджень, виконаних у вигляді зелених стін, рослин з фігурною стрижкою певних форм. Колір листви фонових насаджень треба підбирати з врахуванням кольору архітектурного об'єкта. Дерева для

фонових насаджень мають бути з щільним листям та чіткими контурами крони.

Місця розташування таких елементів не повинні заважати пересуванню маломобільних груп населення вздовж основних напрямків руху, підходи до місць розташування архітектурних елементів повинні бути позначені рельєфними, контрастними смугами, добре освітлені.

Проїзд до місць розташування таких об'єктів має відповідати можливостям маневрування візком.

Взагалі, маршрутну схему парку треба розробляти так, щоб вона з'єднувала воєдино у певному порядку головні зони і композиційні центри парку.

Обов'язковий перелік елементів благоустрою парків має включати: тверді види покриття доріжок і майданчиків, елементи сполучення поверхонь, озеленення, лави, урни і контейнери для збирання побутових відходів, освітлювальне обладнання, обладнання архітектурно-декоративного освітлювання, обладнання для паркування велосипедів.

Структуру і планування парків треба визначати залежно від цільового призначення, місця розміщення, рельєфу, ґрунтових та гідрологічних умов і характеру наявних зелених насаджень.

Під час розміщення зелених насаджень треба враховувати їх алергічні властивості та відстані від таких насаджень до місць скупчення людей. Зокрема, алергеном служить пилок деяких дерев та квітів – берези, клена, ліщини, сосни, тополі, амброзії, полину, а також майже всіх квітів, особливо, дуже пахучих. Площа водоймищ повинна складати від 1% до 2% від загальної території парку.

РОЗДІЛ 3

РЕНОВАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

3.1 Перспективи розвитку рекреаційних територій міста Запоріжжя та Запорізької області

Існує багато можливостей для підвищення рекреаційного потенціалу територій, всі вони сприяють розвитку рекреаційно-туристичної галузі та одночасно підвищують ефективність господарського використання території взагалі.

Одним з напрямів підвищення рекреаційних можливостей території, за рахунок приваблювання екологічних туристів є створення національних парків. Основою для створення національних парків можуть бути найбільші об'єкти охорони природи Запорізької області. Ці об'єкти можуть входити до складу парків як окремо, так і групами, формуючи кілька заповідних ядер. Створювані ядра національних парків мають поєднуватись елементами екологічної мережі з іншими природоохоронними об'єктами, не включеними до складу національних парків.

Рекреаційне використання території національного парку можна проілюструвати на прикладі регіонального ландшафтного парку «Меотида» у Донецькій області, що розташований на Кривій косі. В межах парку є будиночки для екологічних туристів з невибагливим інтер'єром, але є також своєрідні будиночки без зручностей, так звані «вулики», які складаються з невеличких комірок, в кожній з яких можуть розміститись по двоє туристів у спальних мішках. Оформлення території, відведеної для стаціонарної та регульованої рекреації зроблено з місцевих природних матеріалів – комишу, деревини та сучасних екологічно-чистих матеріалів, і

лише для несучих конструкцій стін, дахів та покрівель використані металоконструкції. В цілому територія виглядає природно, будиночки гармонійно вписані в оточуючий ландшафт коси. Ліцензій на полювання тут не видають, люди можуть лише насолоджуватись красою природи та спостерігати життя тварин. На спеціально відведених пляжах можлива пляжно-купальна рекреація, зроблені навіси для пікніків.

Ландшафтний заказник, що розташований на території Обитічної коси може успішно використовуватись для екологічного туризму. На цій території доцільно будувати заклади розміщення типу бунгало, розташовані розосереджено по території коси. Оформлення споруд має відповідати колориту місцевості та гармонійно вписуватись у ландшафт. Для огорож та покрівель доцільно використовувати комиш, несучі конструкції бажано робити або дерев'яними або з природного каміння. Метал, в умовах де можливі підтоплення під час штормів, швидко піддається корозії завдяки солям, що містяться в морській воді. Загальний вигляд території не повинен спотворювати існуючий природний ландшафт, а лише підкреслювати його, декоративні насадження мають бути ненав'язливими.

Таким чином, залучення об'єктів природно-заповідного фонду для рекреації та туризму є цілком реальним та перспективним. Ці приклади показують, як має розвиватись подальша рекреаційна діяльність на заповідних територіях Запорізької області. Треба якомога більше приділяти уваги природності вигляду рекреаційних ландшафтів на територіях регульованої та стаціонарної рекреації національних парків області. Подібні рішення також бажано реалізовувати в межах нещодавно створеного Приазовського національного парку.

Використання агроландшафтів доцільно проводити в галузі рекреації та туризму головним чином через створення садиб сільського туризму та етнотуризму. В межах цих садиб можуть надаватись послуги з

різноманітних видів прогулянкового туризму (велосипедного, кінного, прогулянок на човнах та інших плавзасобах), а також новітні види оздоровлення та лікування – фітотерапія, аромотерапія, апітерапія (апітерапія – нова галузь нетрадиційної медицини, що використовує натуральні продукти бджільництва та є дуже ефективною).

Створення таких лікувальних пасік перспективне і в межах Запорізької області, де природні умови та рослинність для цього досить сприятливі. Крім того, пасіки виступають особливим типом культурного ландшафту і одночасно як перспективна територія для повноцінного відпочинку на природі.

Умов для проходження спортивних пішохідних категорійних маршрутів в області немає, пішохідні маршрути тут нескладні й можуть здійснюватись лише з пізнавальною або загальнооздоровчою метою [21]. Також перспективними є пізнавальні краєзнавчі екскурсії та комплексні пізнавальні екскурсії [22]. В межах садиб етнотуризму доцільне проведення культурно-мистецьких заходів, налагодження випуску сувенірної продукції, проведення майстер-класів з народних промислів.

Промислові ландшафти можуть використовуватись для пізнавального індустріального туризму, а також для освітньої та профорієнтаційної діяльності для молоді. Такі екскурсії важливі для школярів, коли вони обиратимуть майбутню професію. Також може знайтись багато звичайних людей, яким буде цікаво подивитись різноманітні виробничі процеси для власного інтелектуального розвитку. Звичайно, що під час екскурсій мають бути дотримані всі норми техніки безпеки.

Розвиток курортів може відбуватись в напрямку збільшення використання природних лікувальних та оздоровчих ресурсів – лікувальних грязей та мінеральних вод. Збільшення обсягів використання цих ресурсів має враховувати природні можливості відновлення цих

ресурсів – швидкість накопичення мулових грязей та терміни відновлення запасів мінеральних вод. Для обґрунтування рекомендованих обсягів споживання вод та видобування грязей мають проводитись відповідні наукові дослідження. Рекреаційні ландшафти стають частиною регіональної екологічної мережі в межах території Запорізької області.

Зв'язки рекреаційних ландшафтів та екологічної мережі реалізуються через об'єкти природно-заповідного фонду. Природно-заповідний фонд може виконувати поєднано рекреаційну та природоохоронну функції. Розвиток екологічної мережі спирається на існуючі об'єкти природнозаповідного фонду, площі якого в області мають тенденцію до зростання.

Екологічна мережа та рекреація останнім часом почали перетинатись, оскільки ті самі об'єкти природно-заповідного фонду виконують певні рекреаційні навантаження, це важливо при розвитку екологічного та зеленого туризму.

Наприклад, в межах території новоствореного Приазовського національного природного парку розташовані зони стаціонарної та регульованої рекреації, здебільшого це санаторно-курортні та приморські пляжні ландшафти. Лісові насадження області належачи до екомережі різних рівнів також виконують рекреаційні функції, ці насадження використовує для відпочинку найчастіше місцеве населення. Так само, це відноситься до малих річок, ставків, водосховищ.

Таким чином, об'єкти екологічної мережі є одночасно рекреаційними ландшафтами, враховуючи їх рекреаційний та атрактивний потенціал. Нормування рекреаційних навантажень тут є першочерговим завданням, оскільки потрібно комплексно використовувати ландшафти, забезпечуючи баланс між рекреаційним навантаженням та природоохоронними функціями.

Для отримання оптимального прогнозованого кінцевого результату, при умові сталого гармонійного розвитку рекреаційних ландшафтів Запорізької області, має бути виконано ряд завдань, які були висунуті після аналізу існуючих проблем області за власними спостереженнями та дослідженнями автора, а також аналізу матеріалів Стратегії сталого розвитку Запорізької області до 2020 р. [23].

Таким чином, мають бути виконані наступні завдання:

- створити гармонійне рекреаційне середовище, що відповідає природним можливостям регіону, виконання антропогенних функції якого не наносить шкоди природному середовищу більшого, ніж природні процеси здатні компенсувати, тобто культурний рекреаційний ландшафт; надання якісних послуг з відпочинку та оздоровлення людей, відповідно до світових стандартів;
- відродження національної культури та свідомості, патріотизму, розвиток традицій та народних ремесел, які завжди містять потужний культурний потенціал;
- розвиток транспортної, інженерної інфраструктури, засобів зв'язку та комунального господарства;
- збереження, відновлення історичних та культурних пам'яток, природних об'єктів та ландшафтів, їх гармонійне співіснування з рекреаційними ландшафтами;
- економічне зростання за рахунок нових підприємств, збільшення кількості робочих місць в рекреаційно-туристичній галузі області та збільшення туристичних потоків;
- скорочення невиправданих бюджетних затрат, раціональне використання фінансових та матеріальних ресурсів, підвищення ефективності державної політики в галузі;
- розвиток міжнародної інтеграції та співробітництва;

- ефективне використання наявного природно-ресурсного потенціалу. Для виконання цих завдань, необхідно окреслити провідні проблеми, що існують в області, які стосуються не тільки особливостей господарської діяльності, але й економічних проблем, стану навколишнього природного середовища тощо.

Взагалі проблеми природокористування та господарсько-економічної діяльності в області можна звести до наступних:

- низькі обсяги інвестицій у галузь рекреації та туризму Запорізької області через низький рівень зацікавленості потенційних інвесторів, що зумовлено сучасною законодавчою базою та загальною нестабільністю економіки країни;

- невідповідність закладів галузі міжнародним стандартам співвідношення ціни та якості;

- незадовільний стан інженерної інфраструктури – відсутність стабільного та надійного водопостачання, каналізації тощо, що мають важливе значення для розвитку сучасної рекреації, недостатнє транспортне сполучення;

- відсутність інноваційних проектів, недостатня кількість та обсяг наукових досліджень економічних проблем галузі, зокрема – досліджень у сфері збільшення ефективності менеджменту та маркетингу рекреаційних послуг на території області в сучасних ринкових умовах;

- недостатнє фінансове забезпечення природоохоронної галузі, що спричинило занедбаність пам'яток природи, історії та культури, недостатній контроль за збереженням стану природних пам'яток; високий ступінь техногенних навантажень, промислового забруднення повітря, поверхневих та ґрунтових вод, проблема деградації малих річок, поводження з твердими побутовими відходами;

- незавершеність інформаційних баз даних про рекреаційно-туристичні об'єкти області та можливий перелік послуг, що ними надаватиметься, відсутність моніторингу розподілу туристів та відпочиваючих;

- проблеми пошуку джерел питного водопостачання приморських територій та територій, що розташовані на кристалічних породах Українського щита, зумовлені природними чинниками і що потребують суттєвих капіталовкладень, проблема нераціонального використання водних ресурсів;

- розпорошеність та неузгодженість керівних функцій між органами влади області, слабка координація їх дій;

- відсутність поточних моніторингових стаціонарних досліджень рекреаційних ландшафтів та інших ландшафтів, що паралельно з основною не рекреаційною функцією несуть рекреаційне навантаження, а також неналагоджений чіткий моніторинг використання природних рекреаційних ресурсів, наприклад пляжів. Для вирішення проблем потрібно виконати ряд заходів, спрямованих на вирішення перелічених проблем.

Тому для цього пропонуються наступні заходи:

- залучення інвестицій на основі світового досвіду створення сприятливих умов інвесторам при одночасному дотриманні вимог по збереженню природних ресурсів, а також створення туристичного іміджу області;

- підтримка розвитку культурно-історичних пам'яток на основі концесій та залучення підприємців до використання культурного потенціалу;

- державна підтримка розвитку національної культури і традицій, підтримка розвитку культури національних меншин, етнічних груп, їх залучення до туристичної галузі через сприяння розвитку етнотуризму;

- державна підтримка досліджень економіки рекреаційно-туристичної галузі в умовах області, а також сприяння дослідженням раціонального використання природних ресурсів області у галузі рекреації, залучення до вивчення наслідків антропогенних навантажень у рекреаційних ландшафтах та моніторингу ландшафтів із залученням фахівців регіональних наукових установ;
- державне фінансування збільшення внутрішнього ландшафтного ресурсу через створення лісонасаджень на малородючих та непридатних для сільськогосподарського використання землях, подальша підтримка рекультивації земель;
- вдосконалення управління розвитком рекреаційно-туристичної галузі через координацію та узгодження діяльності підрозділів владних структур;
- вироблення простих та ефективних схем контролю підприємств та інших суб'єктів господарювання в галузі, зменшення кількості дозвільних документів та спрощення процедур їх отримання, зменшення податкового тиску та різних зборів для представників малого бізнесу, що працюють в галузі;
- сприяння органів місцевої влади розвитку інформаційного та рекламного забезпечення галузі, підтримка рекламних кампаній щодо лікування та відпочинку на території Запорізької області, формування регіональних та місцевих курортних та рекреаційно-туристичних брендів;
- освоєння нових рекреаційних та курортних територій за умов дотримання вимог охорони навколишнього природного середовища і законодавства України;
- повна заборона на приватизацію пляжів та берегів річок, водосховищ, а також пляжів та берегової зони Азовського моря, що є територією загального користування, а також проходів до них; всі

приватизовані ділянки берегової смуги мають бути повернені в державну власність згідно вимог Водного кодексу та Конституції України;

- заборона продажу земельних ділянок рекреаційного призначення в межах земель загального користування, водоохоронних смуг, пляжів, іноземним фізичним та юридичним особам, такі ділянки можуть надаватись лише на умовах довгострокової оренди, без права викупу;

- проведення тендерів на освоєння рекреаційних територій, конкурсів проектів архітектурного та інженерного планування, фінансова участь державних органів у проведенні інженерних мереж та комунікацій, шляхів сполучень, територій загального користування спільно з місцевими приватними інвесторами;

- передавання ділянок в оренду для здійснення рекреаційної діяльності має відбуватись за дотриманням вимог чинного законодавства та не порушувати конституційних прав людини;

- стимулювання та підтримка нових перспективних видів туризму та відпочинку;

- модернізація курортно-рекреаційних закладів, а також музеїв та культурно-історичних об'єктів відповідно до сучасного світового рівня;

- розширення номенклатури лікувальних послуг, підтримка народної медицини, нових нетрадиційних, але безпечних та ефективних методів лікування та оздоровлення у відповідних закладах області;

- державне сприяння зменшенню вартості послуг за рахунок скорочення податків та зборів для новоутворених підприємств та закладів, підтримка програм оздоровлення дітей та малозабезпечених верств населення;

- збільшення транспортної доступності потенційних рекреаційних об'єктів та територій, сприяння збільшенню мобільності населення через введення нових приміських поїздів за новими маршрутами, також

створення додаткових автобусних маршрутів, реконструкція і вдосконалення існуючих шляхів транспортного сполучення;

- сприяння розвитку утворення повноцінного конкурентного ринку туристичних та транспортних послуг;

- державна підтримка налагодження водопостачання до вододефіцитних районів області, проведення реконструкції та модернізації інженерних мереж, сприяння роботі замовників та підрядників, що займаються цими проблемами;

- проведення заходів з протистояння несприятливим природним процесам в межах рекреаційних територій, а саме: абразії, зсувним процесам, ерозії, дефляції ґрунтів, одночасно слід уникати самовільного будівництва неузгоджених захисних споруд підприємствами і організаціями, подібні заходи мають відбуватись лише в рамках регіональних науково обґрунтованих проектів, до яких слід залучати зацікавлених підприємців. Важливо вказати на важливість рекреаційної охорони ландшафтів.

Способи рекреаційної охорони ландшафтів різноманітні. Провідними тут виступають [24]:

- розосередження відпочиваючих та регламентація їх поведінки на території, що зменшує рекреаційне навантаження (наприклад, заборона на розведення вогнищ, пересування тільки по стежках тощо);

- виділення місць для розміщення людей – наметових містечок, автостоянок, створення інженерно-комунікаційної інфраструктури тощо;

- облаштування комфортних місць для перебування рекреантів, щоб зменшити потребу людей у пошуку комфортних місць навмання;

- заготівля необхідних для рекреантів та туристів матеріалів, продуктів (наприклад дров для вогнищ, збір ягід, грибів відповідними

працівниками для подальшої реалізації відпочиваючим, щоб уникнути неорганізованих походів);

- визначення та дотримання нормативів рекреаційних навантажень для кожного окремого рекреаційного ландшафту, перерозподіл відпочиваючих між рекреаційними територіями від більш завантажених до менш навантажених;

- створення нових рекреаційних територій, сприяння розвитку нових видів рекреації.

Отже, всі вказані вимоги, заходи та способи, спрямовані на створення та підтримання максимально впорядкованих рекреаційних ландшафтів. Велика кількість запропонованих заходів, рекомендацій, свідчить про складність та неоднозначність проблем розвитку рекреації в Запорізькій області. Кожне управлінське рішення має розглядатись в контексті вищенаведених вимог, враховувати багато складових, як господарських, соціально-економічних, так і природоохоронних. Дотримання вказаних організаційних, технічних, законодавчих, природоохоронних вимог, усунення існуючих недоліків є головною умовою ефективного та раціонального функціонування рекреаційних ландшафтів Запорізької області.

3.2 Аналіз рекреаційних територій м. Запоріжжя

Станом на 2017 рік в Запоріжжі, згідно внесенню змін до Генерального плану м. Запоріжжя, налічується 22 парку із загальною площею близько 296,3 га, а також 75 скверів, із загальною площею близько 196,0 га. Загалом, площа всіх зелених насаджень складає 617 га (без о. Хортиця). Якщо проаналізувати розподіл паркових зон за адміністративно-територіальними районами (таблиця 3.1), то можна побачити, що найбільшу кількість парків знаходиться в Дніпровському і

Вознесенівському районах (по 7), а скверів – в Олександрівському та Вознесенівському (18 і 16 відповідно.) Ці ж райони лідирують і за показником загальної площі, відведеної під паркові зони. Шевченківський, Комунарський і Хортицький райони найменш забезпечені парками і скверами, як за кількістю, так і за площею.

Таблиця 3.1 – Парки та сквери м. Запоріжжя

Райони	Парки		Сквери		Всього, га
	кількість, шт.	орієнтовна площа, га	кількість, шт.	орієнтовна площа, га	
Олександрівський	2	83,5	18	32,3	115,8
Заводський	1	4,0	8	31,2	35,2
Дніпровський	7	56,5	14	50,6	107,1
Вознесенівський	7	103,8	16	31,9	135,7
Шевченківський	3	16,7	10	31,1	47,8
Комунарський	1	13,8	8	13,9	27,7
Хортицький	1	18,0	1	5,0	23,0

Нерівномірний розподіл кількості зелених насаджень, зокрема паркових зон, пояснюють тим, що найбільшу кількість парків і скверів було закладено в перших історично центральних районах міста (Олександрівський, Дніпровський і Вознесенівський), з метою створення високого декоративно-художнього ефекту. В щодо нових, спальних районів (Шевченківський, Комунарський, Хортицький), паркові зони, крім рекреаційної, виконують структурно-планувальну функцію. Заводський район є районом з великим техногенним навантаженням, так як на його території зосереджені майже всі великі промислові підприємства. Тому велика частина зелених насаджень є санітарно-захисні зони, а парки та сквери виконують в першу чергу санітарно-гігієнічну роль. Важливим

показником для оцінки забезпеченості міста зеленими насадженнями є норма озеленення – площа озелених територій загального користування, яке припадає на одного жителя.

Попрацювавши з генеральним планом та схемою зонування м. Запоріжжя та області, кадастровою картою, було знайдено декілька територій, які можна було б використати під місця для відпочинку. Відстань та час, який потрібен на її подолання зазначений на рисунках 3.1 та 3.2.

1. Ділянки, які знаходяться в межах міста Запоріжжя:

- неподалік вул. Північне шосе (рис. 3.3). Площа – 75,85 га.
- у Дніпровському районі м. Запоріжжя. До неї можна дістатися через вул. Ленську (рис. 3.4). Площа – 94,9 га.
- у Дніпровському районі міста Запоріжжя, вул. Зелена (рис. 3.5). Площа – 62,82 га.
- на острові Хортиця поряд із Верхньою Хортицею (рис. 3.6). Площа – 77,55 га.
- на острові Хортиця, неподалік вул. Запорізька Січ (рис. 3.7). Площа – 92,7 га.
- вздовж вул. Балка Поповка (рис. 3.8). Площа – 31,97 га.

2. Ділянки, які знаходяться за межами Запоріжжя:

- у Вільнянському районі Запорізької області (рис. 3.9). Площа – 54,87 га.

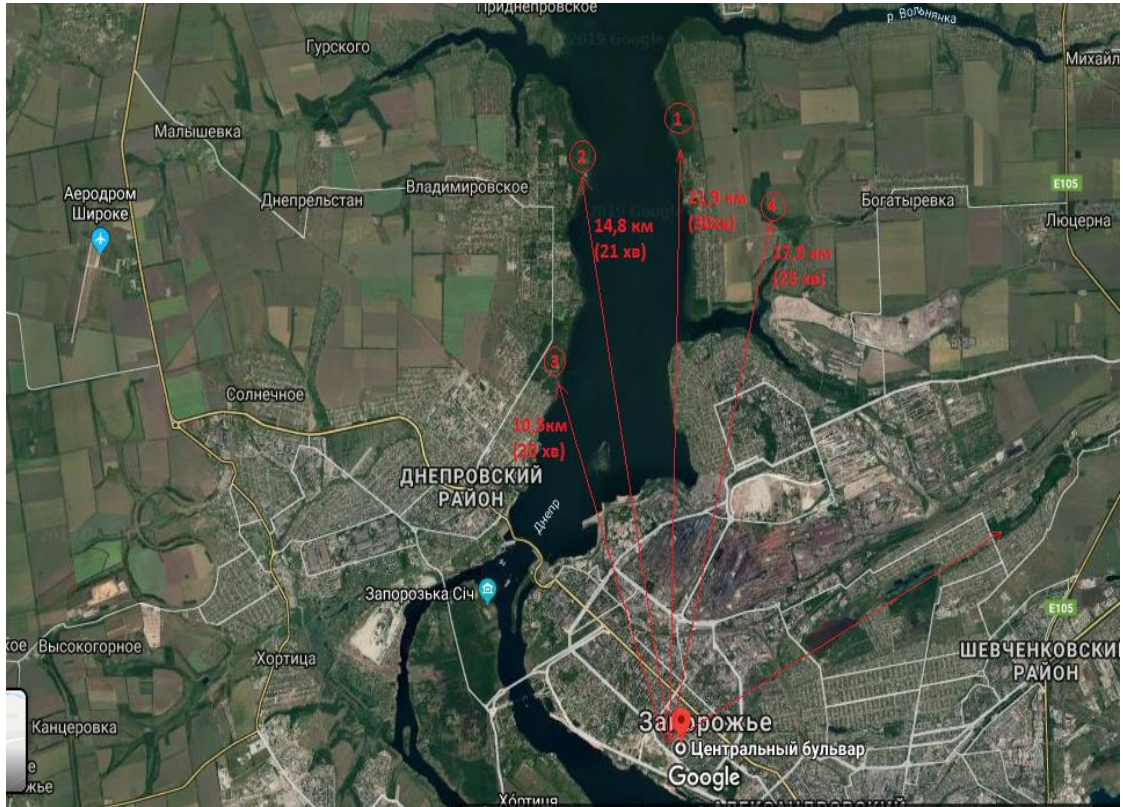

Рисунок 3.1 – Відстань та час, затрачений на подолання шляху

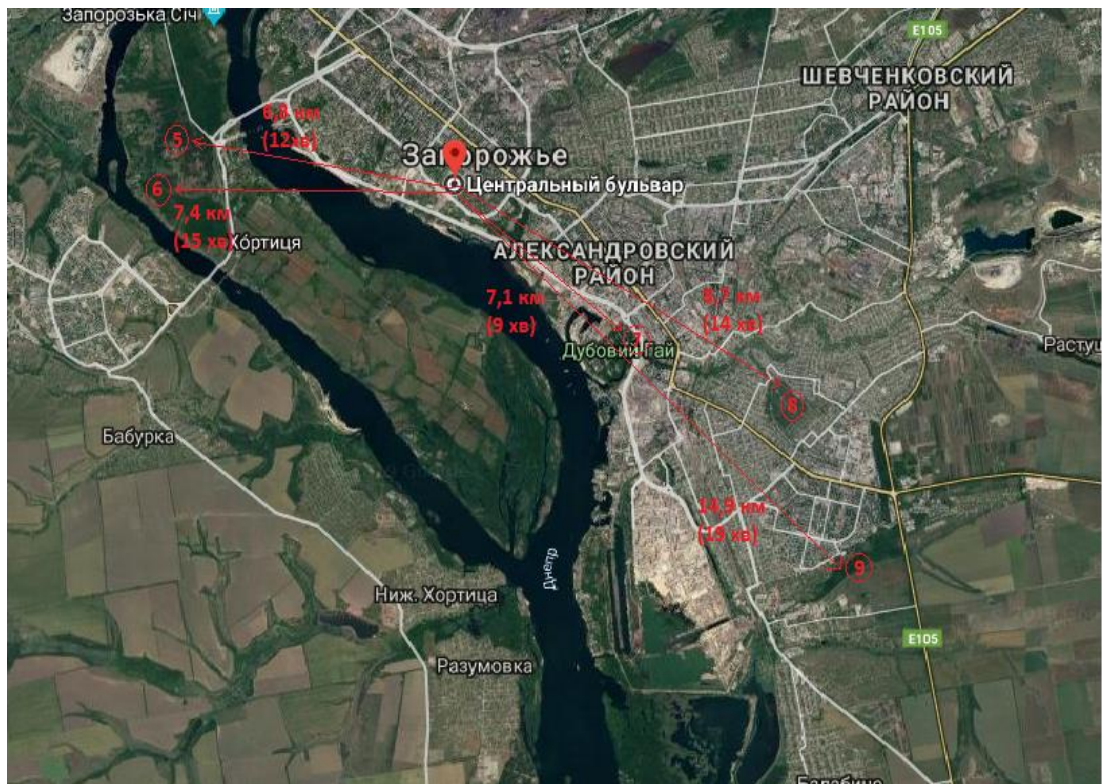

Рисунок 3.2 – Відстань та час, затрачений на подолання шляху.

Рисунок 3.3 – Територія неподалік вул. Північне шосе.

Рисунок 3.4 – Ділянка біля вул. Ленська

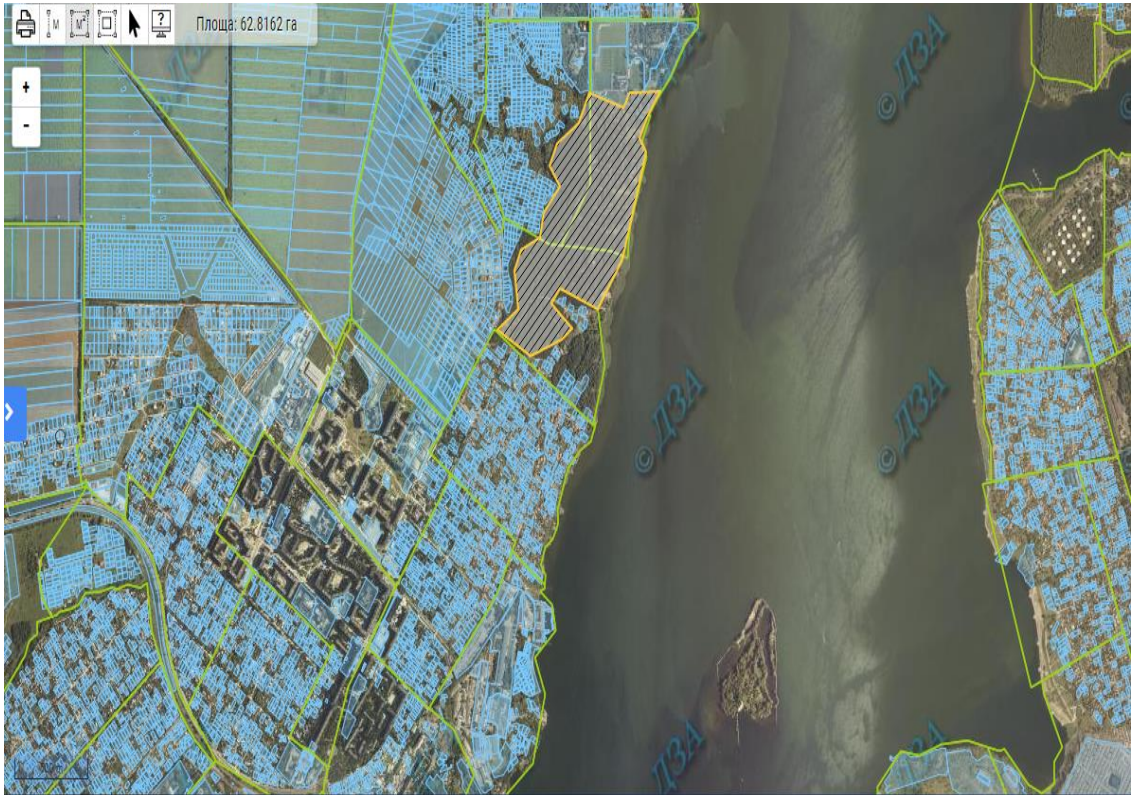

Рисунок 3.5 – Територія біля вул. Зелена

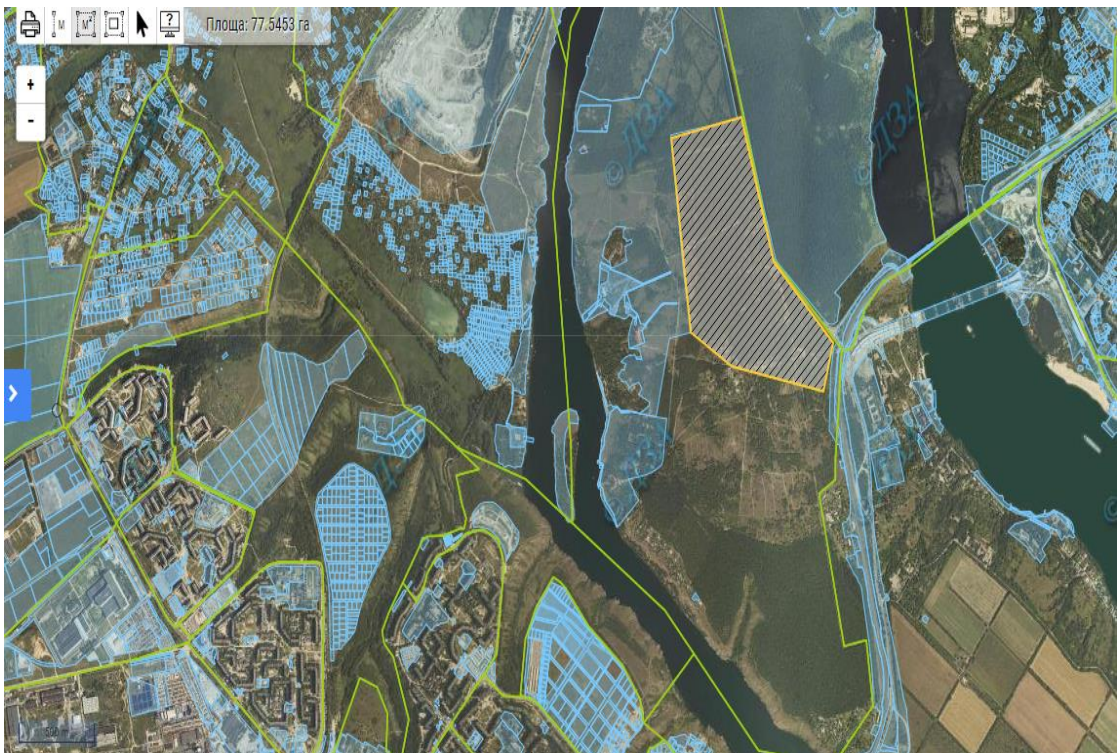

Рисунок 3.6 – Ділянка поряд з Верхньою Хортицею

Рисунок 3.7 – Територія біля вул. Запорізька Січ

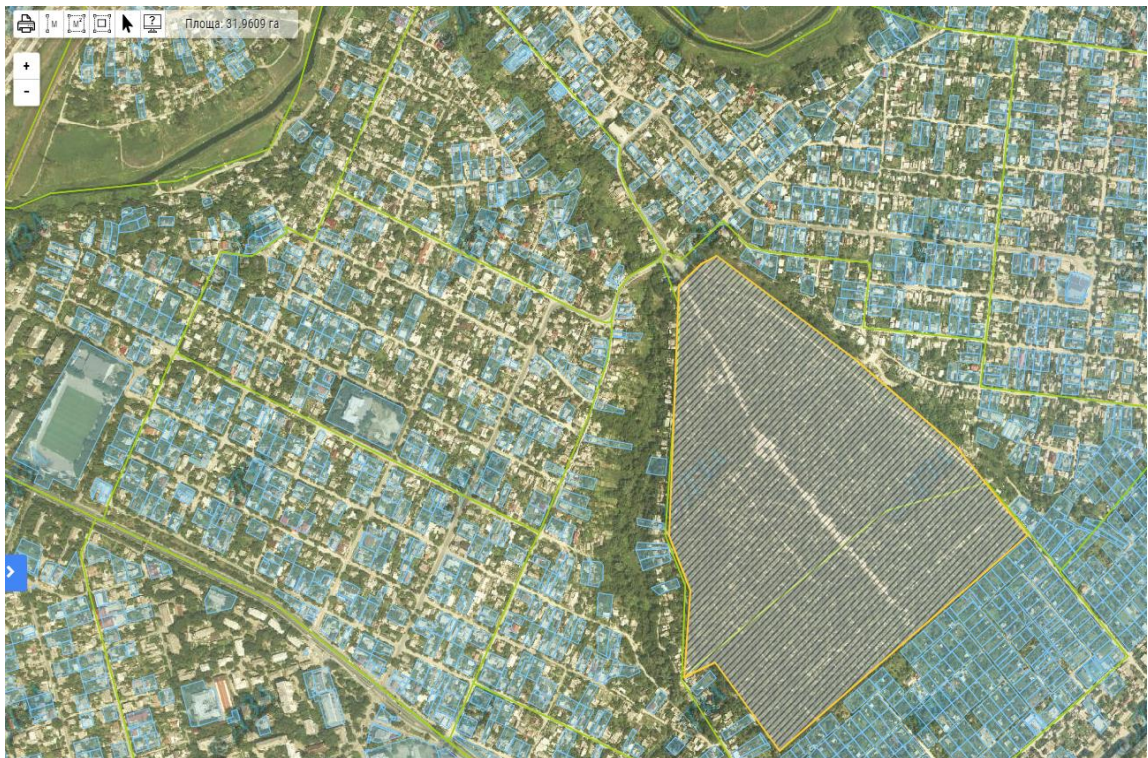

Рисунок 3.8 – Територія вздовж вул. Балка Поповка

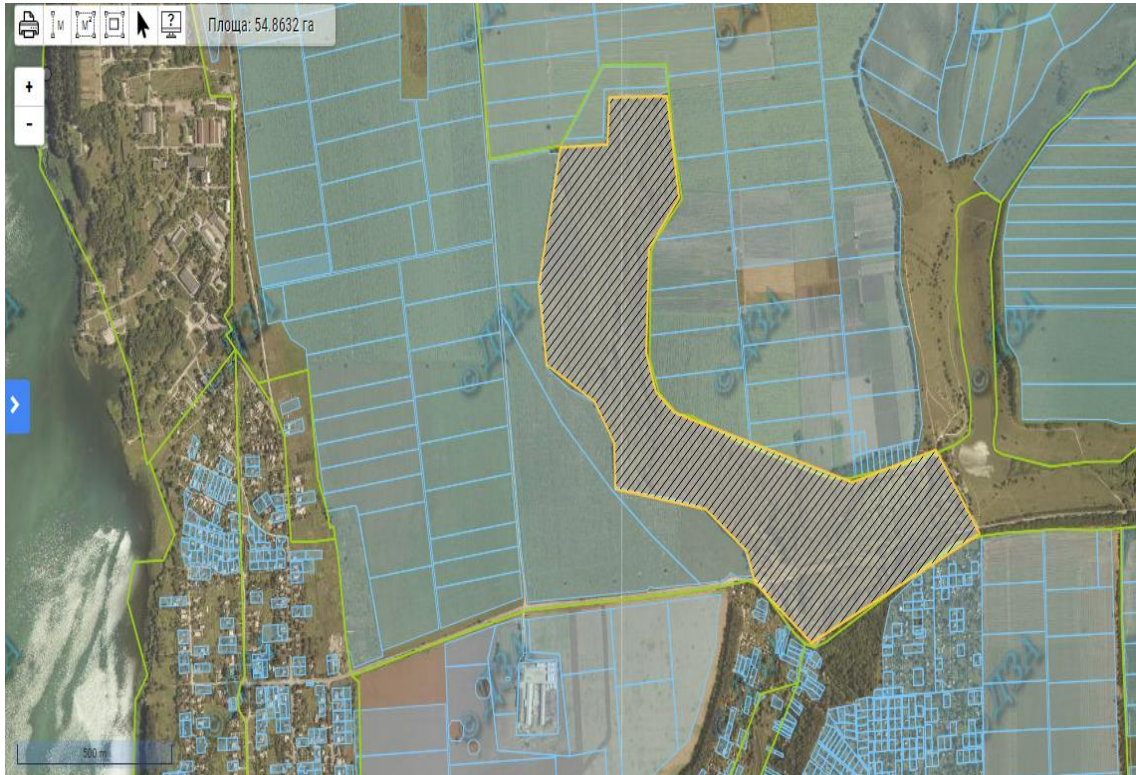

Рисунок 3.9 – Ділянка у Вільнянському районі Запорізької області

Проаналізувавши місця розташування, доступність для населення, кількість транспорту, екологію, було зроблено висновок, що ділянки, які знаходяться у Дніпровському районі, найбільше підходять для організації відпочинку.

3.2 Візуальний аналіз ділянок на місцевості

Після роботи з картографічними матеріалами був виконаний візуальний аналіз на місцевості вибраних територій.

I. Аналіз обстеження ділянки №2 (рис. 3.1).

Земельна ділянка, що знаходиться неподалік вул. Зелена, Дніпровського району. Згідно плану Зонування (Додаток А), це територія – Р-1 – рекреаційна зона об'єктів природних ландшафтів.

1. Рельєф: вся територія має ухил в сторону річки.
2. Рослинність: рослинність на даній земельній ділянці представлена декількома видами дерев: ясен, акація, клен, тополя, сосна, дуб (рис. 3.10).
3. Дороги: міські дороги, що ведуть до лісу знаходяться в нормальному стані. В самому лісі є доріжки ґрунтові та з асфальтобетонним покриття. Система проїздів – недостатньо розвинена (рис. 3.11-3.12).
4. Транспорт: дістатися краще на особистому транспорті, а можливо і на громадському транспорті. З Лівого берегу – на маршруті №21 (а далі – пішки, близько 1-го км).
5. Велосипедні доріжки – не організовані.
6. Місця відпочинку: вздовж яких, в деяких місцях, встановлені лави для відпочинку.
7. Будівлі та споруди для тимчасового перебування – відсутні.
8. Малі архітектурні форми – відсутні.
9. Водойми: зі східної частини території – є пологий вихід до водойми, р. Дніпро, берег – не розчищений (рис. 3.13).

Рисунок 3.10 – Рослинність на території

Рисунок 3.11 – Дороги на території

Рисунок 3.12 – Доріжки для пішоходів

Рисунок 3.13 – Вихід до річки

II. Аналіз земельної ділянки №3 (рис. 3.1).

Земельна ділянка, що знаходиться неподалік вул. Ленська, Дніпровського району. Згідно плану Зонування (Додаток А), це територія – Р-1 – рекреаційна зона об’єктів природних ландшафтів.

1. Рельєф: місцевість має незначний ухил.
2. Рослинність: на цій території переважно: ясен, сосна, дуб (рис. 3.14).
3. Дороги: міські дороги, що ведуть до лісу знаходяться в нормальному стані. В самому лісі доріжки – ґрунтові. Система проїздів недостатньо розвинена (рис. 3.15-3.16).
4. Транспорт: дістатися краще на особистому транспорті. З Лівого берегу іде громадський транспорт – маршрутка №21.
5. Місця відпочинку – не організовані.
6. Велосипедні доріжки – не організовані.

7. Будівлі та споруди для тимчасового перебування – відсутні.

8. Малі архітектурні форми – відсутні.

9. Водойми: зі східної частини території – є пологий вихід до водойми, р. Дніпро. Берег – трохи вище рівня води, не достатньо розчищений.

Рисунок 3.14 – Рослиність на території

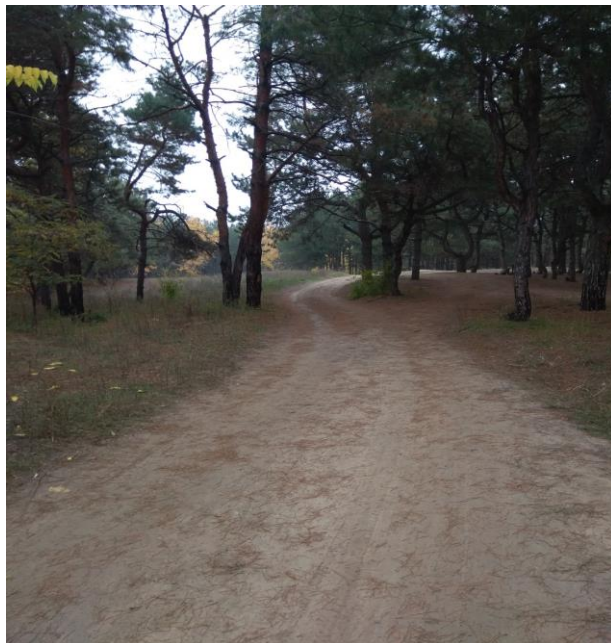

Рисунок 3.15 – Проїзди на території

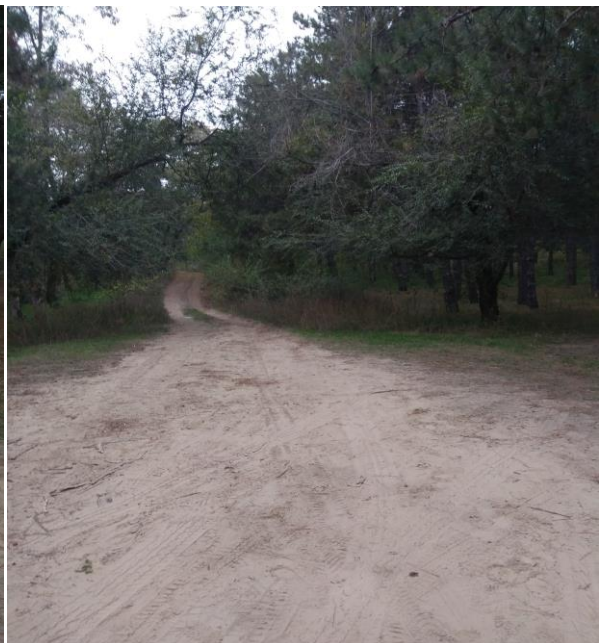

Рисунок 3.16 – Доріжки на території

Після огляду на місцевості, для подальшої роботи було вибрано ділянку №3.

3.3 Пропозиції щодо організації благоустрою території

Для відпочинку на природі, за містом, людині, в першу чергу, хочеться заховатися та відволіктися від міської метушні. Для цього потрібно створити такий простір, де вона зможе повністю поєднатися з природою. Це можливо зробити за допомогою використання природних матеріалів та збереженням природного рельєфу та рослинності. (Додаток А).

Загалом обрану територію можна розділити на зони (рис.3.17, 3.18).

Схема проїздів, пішохідних та велодоріжок

Умовні позначення:

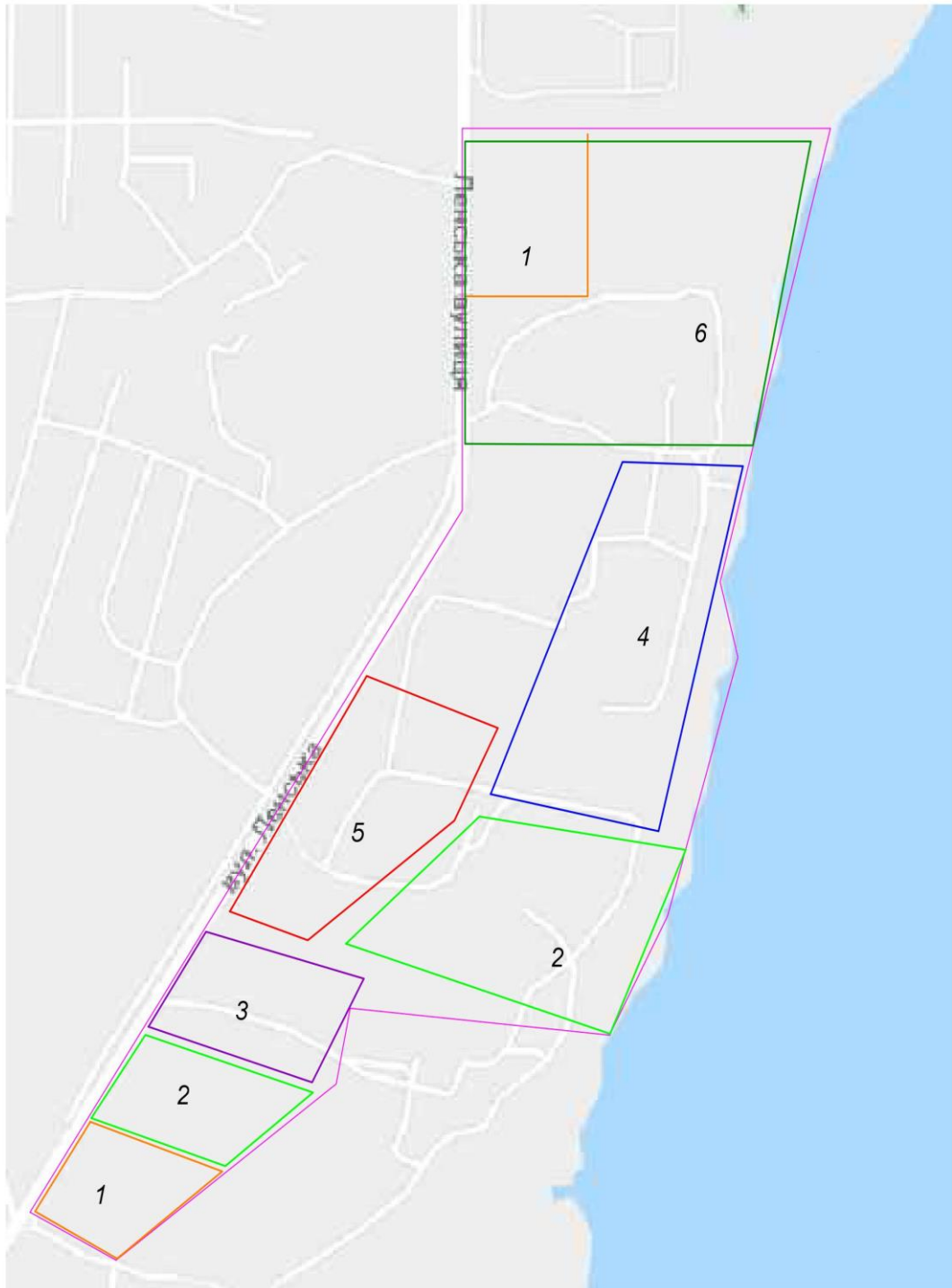
- межа території;
- проїзди;
- пішохідні доріжки;
- велосипедні доріжки.

Рисунок 3.17 – Схема проїздів, пішохідних та велодоріжок

Схема зонування території

Умовні позначення:

— межа території;

1 - автостоянки;

2 - зона тихого відпочинку;

3 - зона центрального входу;

4 - зона активного відпочинку;

5 - зона відпочинку для дітей різного віку;

6 - зона для розміщення кемпінгу;

Рисунок 3.18 – Схема зонування території

- Зона центрального входу та тихого відпочинку

Доріжки на території парку виконані із плитки. Розміри головної пішохідної алеї 6 м, другорядних – 3 м, доріжка для велосипедистів – 4 м. вздовж яких встановлені урни для сміття, ліхтарі для освітлення в нічний час.

Для людей, які приїхали на власному транспорті справа від входу розташована авто- та велостоянки. Дорожнє покриття стоянок – асфальтобетон.

Так, як на вибраній території вже ростуть групи дерев змішаного типу, доповнити їх можна невисокими квітучими чагарниками біля центрального входу та вздовж доріжок, які ведуть до зони тихого відпочинку. Поряд з ними розташовані лави для відпочинку, з яких відкривається прекрасний вид на квітучі клумби – з ранньої весни до пізньої осені. Для них можна використовувати різні рослини, як однорічні так і багаторічні. Із однорічних можна запропонувати такі рослини: петунія, космея, настурція, портулак, матіола.

Із багаторічних: крокуси, троянди, барвінок, незабудка, примула, хризантема, айстра, пеларгонія.

Рисунок 3.19 – Клумби

Рисунок 3.20 – Чагарники

- Зона активного відпочинку молоді та дорослих.

Від центрального входу, вздовж берегу – доріжка для катання на велосипедах, гіроскутерах, роликах, скейтах. А для фанатів більш екстремального спорту, поряд з доріжкою – скейт-парк. Він розділений на три секції: вело/ролерську, мінірампу і зону для скейтбордингу.

Ближче до зони кемпінгу – спортивна площадка, на якій розташовані тренажери, столи для настільного тенісу та поле для волейболу. Вздовж берегу розташовані альтанки з лавами та грилем, урни для сміття, лежаки.

Рисунок 3.21 – Скейт-парк

Рисунок 3.22 – Альтанка

- Зони відпочинку для дітей.

Для організації відпочинку дітей різного віку, можна послідувати принципам Універсального Дизайну та запропонувати громадське місце для сімейного відпочинку.

Проектом передбачено поєднання рекреаційних ресурсів, мистецтва та ігрового обладнання. Від спокійної та затишної зони входу, неподалік від якої знаходиться парковка, йдуть звивисті доріжки, які з'єднують три основних зони:

- Зона для дошкільнят. Її характерна особливість – штучна «річка» з піску з мостом, ігровими будиночками, гойдалками, доріжками, тінистими деревами та місцями для спільних ігор.

- Зона для досліджень для дітей шкільного віку. Її характерна особливість – ігровий комплекс з низькими тунелями і виходами, а також шляхами та місцями для спільного дозвілля.

- Зона для активних ігор для дітей шкільного віку. Її характерна особливість – ігрова конструкція з сходами і гірками та рядом гойдалок і дрібнішого ігрового обладнання.

Рис. 3.23 – Дитячий майданчик

- *Зона кемпінга.*

Для комфортного відпочинку на цій території побудувати декілька літніх будинків та організувати територію для встановлення палаток. Неподалік від будинків – автостоянка. Так як територія знаходиться далеко від магазинів та торгівельних центрів необхідне будівництво невеликих магазинів, кафе та установа санітарного блоку.

Для рекреантів, які хочуть ще сильніше поєднатися та насолодитися природою, потрібні місця, де вони зможуть придбати весь необхідний інвентар – палатки, спальні мішки тощо.

Рисунок 3.24 – Будинок для тимчасового перебування

В парку потрібно встановити інформаційні покажчики, звукові, колірні та ароматичні орієнтири, тактильні мнемосхеми, щоб люди з обмеженими фізичними можливостями могли добре орієнтуватися на території паркової зони (рис. 3.25).

Рисунок 3.25 – Тактильні мнемосхеми та інформаційні покажчики

Для відвідувачів парку необхідно передбачити наявність альтанок або критих навісів, для того, щоб сховатися від дощу, або відпочити в тіні. Розміри таких альтанок повинні бути не менше ніж 3500 x 2500 мм, висотою 2,5 м, та проходом – 2050 мм. В'їзд в альтанку повинен розташовуватися безпосередньо на рівні пішохідної доріжки, або завдяки

невеликому пандусі. В разі великого дощу піднята підлога альтанки забезпечує стік води.

Якщо ж альтанка виконується на рівні пішохідної доріжки, то покриття її підлоги повинно бути виконане з тротуарної плитки. В таких альтанках можуть бути повністю відсутні лави, а можна передбачити невелику лаву і для відвідувачів, що не користуються візками.

На території парку таких альтанок необхідно встановити декілька, рівномірно розташовуючи їх по території. Це дуже важливо для маломобільних людей. Таку альтанку добре також встановити біля озера.

Під час прогулянки на свіжому повітрі може виникнути необхідність скористатися санвузлом. Для цього, на території парку, потрібно встановити біотуалет, що буде відповідати нормативним вимогам. Приклад такого біотуалету зображено на рис. 3.26. Його розміри в плані – 3500х2400х2800(h) мм. Кабіна обов'язково облаштовується пандусом та перилами.

Рисунок 3.26 – Санвузол для інвалідів

В якості місця харчування можна влаштувати дві зони, які поділяються на зону пікніка, зону для багаття та гриля. Ці зони повинні розташовуватися на горизонтальній, твердій та неслизькій поверхні.

Облаштування зони для пікніка:

- Горизонтальна поверхня столу для пікніка повинна знаходитися на 0,8 м від рівня землі, вільний простір до ноги столу - 0,5 м (рис. 3.27, 3.28);
- Ширина ноги столу повинна бути не більше 0,1 м. Це необхідно, щоб люди у візках могли легко дотягнутися до столу і дістати предмети, що знаходяться на ньому;
- Стіл для пікніка та стільці, а також інші предмети, слід підбирати в контрасті з навколишнім середовищем;
- На місці пікніка по можливості слід уникати прямо спрямованих сонячних променів.

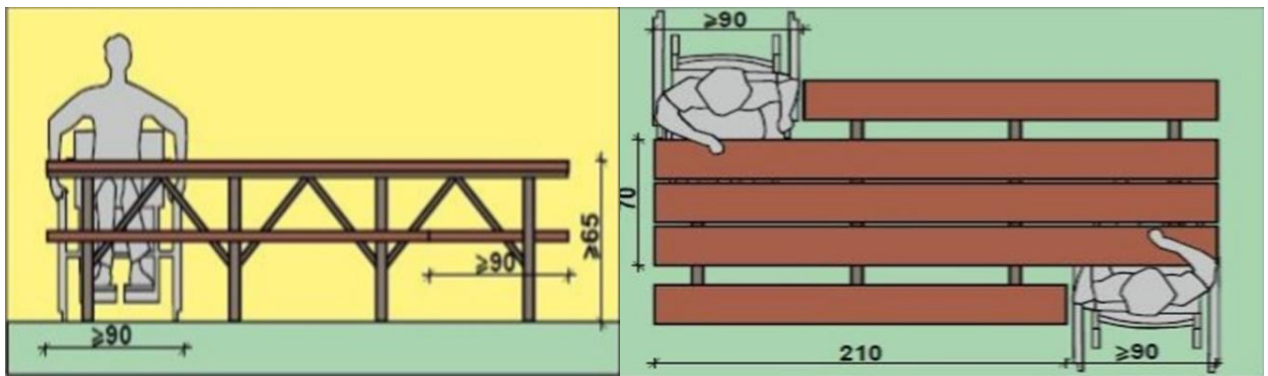

Рисунок 3.27 – Параметри столу. Вид спереду і зверху

Рисунок 3.28 – Стіл. Загальний вигляд

Облаштування місця для багаття і гриля:

- Місце для багаття і гриля обладнується так, щоб люди у візках могли б ними користуватися без ризику для здоров'я (не обпеклися);
- Гриль встановлюється стаціонарно на одній ніжці, та робоча поверхня його знаходиться на висоті 0,75 – 0,85 м (рис. 3.29, 3.30);
- На місці багаття необхідно встановити раму, на яку на різних рівнях від 0,6 до 0,8 м можна помістити решітку (рис. 3.31, 3.32);
- Навколо місця для багаття і гриля повинно бути тверде покриття шириною не менше 1,8 м для маневрів і безпеки людей з функціональними порушеннями.

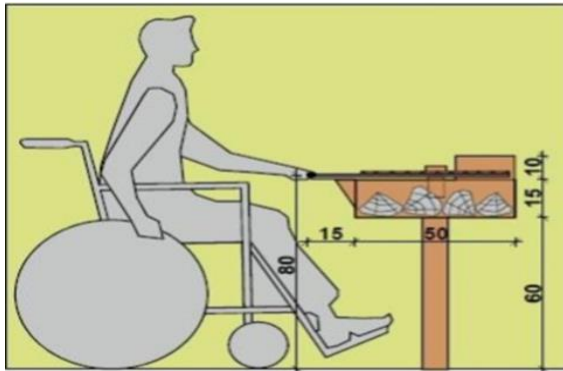

Рисунок 3.29 – Параметри гриля.

Вид збоку

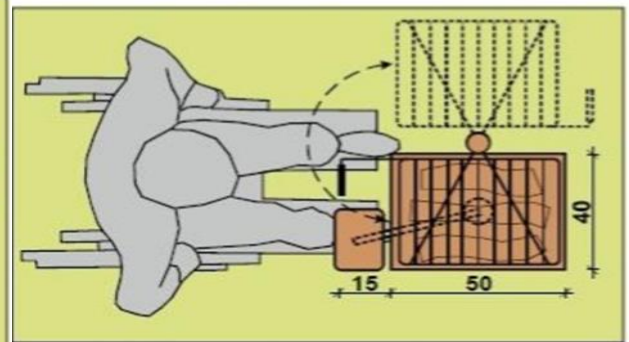

Рисунок 3.30 – Параметри гриля.

Вид зверху

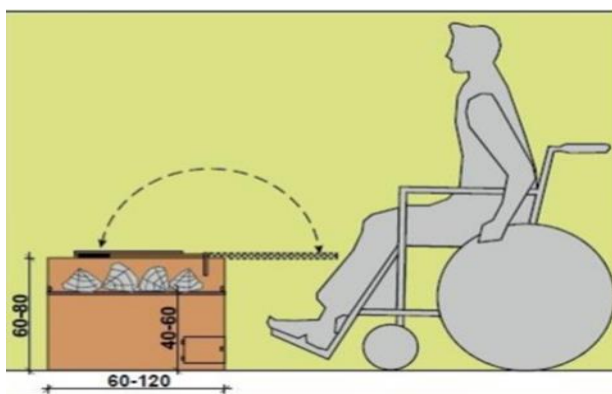

Рисунок 3.31 – Параметри гриля.

Вид збоку

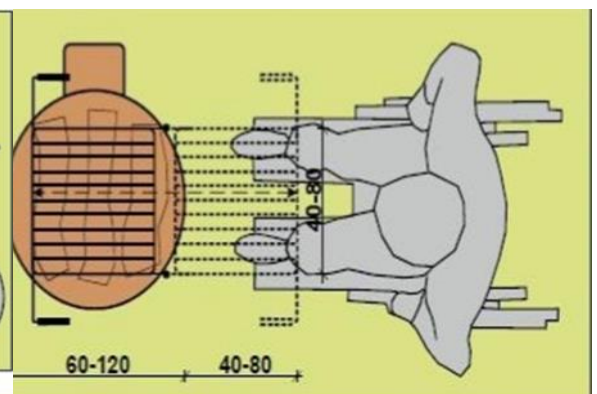

Рисунок 3.32 – Параметри гриля.

Вид зверху

Неможна забувати про таку категорію населення як діти. Не дивлячись на всі свої особливості вони залишаються дітьми і не можна позбавляти їх радощів від гри нарівні зі здоровими дітьми, гойдатись на гойдалці, грати в пісочниці, тренуватися на спортивних майданчиках, грати в футбол або баскетбол.

Спеціально для таких «особливих» дітей треба встановити гойдалки на ручній тязі, каруселі, обладнані місцем під інвалідний візок і пісочниці на ніжках, що дозволяють грати дітям на візку. Все таке спеціалізоване обладнання проходить обов'язкову сертифікацію. Виконується з зносостійких матеріалів, стійке до дії навколишнього середовища та безпечне.

На рис. 3.28 –3.35 зображені устаткування дитячих та спортивних майданчиків для дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Стандартний діаметр каруселі приймається 2600 мм, висота 1200 мм. Діаметр разом с пандусом складає 3500 мм (рис. 3.33).

Розмір пандуса: довжина – 1100 мм, ширина – 900 мм.

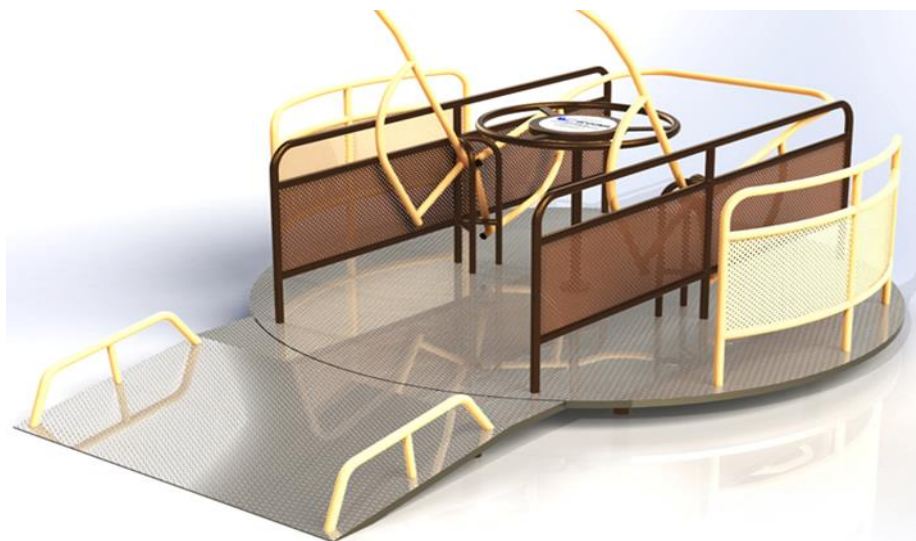

Рисунок 3.33 – Дитяча карусель для інвалідів-візочників з пандусом

Розміри гойдалок необхідно приймати (ДШ): 2000 x 1800 мм, висотою 2400 мм (рис. 3.34).

Рисунок 3.34 – Гойдалки вуличні для інвалідів – візочників

Крім каруселів та гойдалок можуть бути використані і інші елементи обладнання для розваг дітей. Наприклад площадка для дітей, що мають вади зору (рис. 3.33). Розміри такої площадки можуть бути прийняті такі (ДШ): 1810 x 1135 мм, висота – 1335 мм [30 – 32].

Крім металевих конструкцій для обладнання дитячих майданчиків можливе використання і дерев'яних конструкцій (рис. 3.35).

Рисунок 3.35 – Майданчик для дітей інвалідів в дерев'яних конструкціях
Розміри такого ігрового майданчика можуть бути прийняті 8700 x 8700 мм.

Рисунок 3.36 – Тренажер для дітей інвалідів

Розміри тренажера можуть бути прийняті такі (ДШ): 6000 x 1500 мм,
висота – 2450 мм.

Рисунок 3.37 – Спортивний вуличний комплекс для інвалідів-колясочників

РОЗДІЛ 4

ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВІДПОЧИНКУ НА ПРИРОДІ

4.1. Безпека відпочинку в лісі

Під час відпочинку на природі потрібно не забувати про небезпечних комах, тварин, отруйні рослини, гриби, тощо.

Перед походом до лісу:

- Необхідно повідомити про те, куди збирається відпочиваючий. Якщо поблизу нікого немає – бажано залишити записку з повідомленням (дата, час відбуття, кількість людей, що йдуть разом, напрямок подорожі і приблизний час повернення).

- Взяти за правило перед мандрівкою чи походом подивитися карту або хоча б план місцевості та запам'ятати орієнтири.

- Підібрати зручний одяг та взуття, які повинні підходити для місцевості та погодних умов, що можуть змінитися дуже швидко.

- Одягнути дітей в яскравий одяг – він більш помітний у разі їх розшуку.

- Переконалися що все спорядження – у робочому стані.

- Домовитись між відпочиваючими про сигнали, щоб не загубити одне одного у лісі, особливо на випадок несподіванок.

Під час маршруту:

- Необхідно запам'ятати орієнтири під час руху у лісі. Щоб не заблукати – треба лишати мітку. Без зорових орієнтирів людина в лісі починає кружляти.

- Ніколи не можна пити воду з річки та озер. Найбільш надійні джерела води – струмки. Поблизу місць, де є мертві риба або тварини, взагалі не можна навіть мити руки.

- Треба бути вкрай обережними, у лісі може бути болотиста місцевість – її обов'язково треба обходити. Болотною водою також не можна користуватися. Поблизу болота, як правило, водиться багато гадюк.

- Збирати можна тільки ті гриби та ягоди, які добре знайомі.

- Небезпечними можуть бути дикі тварини: лось, олень, лисиця – у тварин і людей близько 150 спільних хвороб. Тварини нападають на людину, якщо вони поранені. При явно агресивному поведженні тварин можна використовувати як засіб захисту вогонь або стукати палицею об дерево.

- Завжди треба мати сірники та тримати їх у водонепроникному пакеті.

- Бажано мати навички та вміння будування схованки. Це допоможе виживанню у лісі, забезпечить захист і тепло.

Для того, щоб не опинитись у екстремальних умовах, необхідно:

- знайти приблизно свій шлях мандрівки;

- мати при собі засоби визначення сторін горизонту;

- мати одяг, придатний для будь-яких погодних умов;

- мати достатньо їжі, води, сірників, речей та засобів для захисту свого житла.

Якщо ж людина заблукала у лісі:

- Необхідно зберігати спокій та уникати паніки. Якщо людина панікує – думати логічно вона не може.

- Треба негайно зупинитися, присісти і більше не робить жодного кроку, не поміркувавши. Думати можна тільки про одне – як дістатися того місця, звідки починається знайомий шлях.

- Необхідно пригадати останню прикмету на знайомій частині шляху і постаратися подумки простежити до неї дорогу, пригадати знайомі орієнтири, найкраще – залізницю, судноплавну ріку, шосе, прислухатися.

- При відсутності знайомих звукових орієнтирів, стежок і доріг, треба вийти «на воду» – униз за течією. Якщо орієнтирів немає, можна залізти на найвище дерево – погляд з висоти допомагає краще зорієнтуватися.

Треба пам'ятати:

1. Якщо чуєш торохкотіння трактора, до людей не більше 4 км.
2. Чуєш гавкіт собаки? До людей не більше 3 км.
3. Чуєш гуркіт поїзда? До нього не більше 10 км.
4. Якщо пахне димом, рухайся проти вітру і обов'язково вийдеш до житла.
5. Може допомогти струмок. Він виведе до річки, а річка – до людей.
6. Лісова дорога теж покаже, де житло.
7. Якщо знайшлася в лісі стежина, спочатку треба визначити, чи не лосі її проклали. Якщо гілки весь час б'ють в обличчя та груди, це значить, що по доріжці ходять звірі.
8. Якщо, заходячи до лісу, сонце було справа, то виходити з лісу потрібно, щоб воно опинилось зліва.
9. Якщо захотілося їсти, збирати можна тільки ті ягоди, які добре відомі (суниця, малина, ожина, горіхи).
10. Бажано визначити сторони горизонту.

Визначення сторін горизонту:

- за допомогою компаса: стрілка компаса завжди показує напрям на північ;
- за положенням Сонця: в основі приблизного визначення лежить врахування часу визначення; при цьому виходять з того, що у північній півкулі Сонце приблизно перебуває: о 7 годині – на сході, о 13 годині – на півдні, о 19 годині – на заході;
- за Сонцем та годинником – тримаючи годинник в горизонтальному положенні, треба повернути його так, щоб годинникова стрілка була

спрямована на Сонце; пряма, що ділить кут навпіл між годинниковою стрілкою та напрямом від центра годинника на цифру «1» циферблата, покаже напрямок на південь;

- за Полярною зіркою – напрямок на Полярну зірку завжди відповідає напрямку на північ;

- існують і менш точні прикмети, що дозволяють вибрати правильний напрямок; мурашники завжди розташовуються з південного боку дерева, пенька або куща; кора більшості дерев з північної сторони грубіша, іноді покрита мохом, якщо мох росте по всьому стволу, його найбільш з північної сторони, особливо поблизу коріння; річні кільця на пні спиляного дерева розташовані нерівномірно – із південної сторони вони звичайно товщі. Просіки у великих лісових масивах завжди зорієнтовані у напрямку північ – південь або схід – захід.

При побудові сховища треба враховувати вимоги:

- 1) обране місце має бути захищеним від вітру, затоплення тощо;
- 2) місце поряд з водою вважається найбільш зручним, але треба звернути увагу на відмітки максимального підйому води;
- 3) на рівнині не слід залишатись у старих руслах, якими б сухими вони не були, щоб не стати жертвою раптового паводка внаслідок зливи;
- 4) бажано обрати відносно рівне місце без кам'янистих розсіпів і уступів, з можливістю виставити сигнали;
- 5) доцільно триматись осторонь від одиноких дерев, які притягують блискавку;
- 6) не будувати сховищ на стежці тварин.

Вибір виду сховища залежить від підручних матеріалів:

1. Сховище без матеріалів: природні засоби, які можуть захистити вас від несприятливих умов: нависаючі скелі, схили та ін.
2. Сховище з гілля: доречно використовувати гілля (зламане, або частково зламане) краще хвойних дерев;

3. Сховище з коріння: розгалужене коріння та яма, що утворилась між корінням впалого дерева, захищає від вітру та дощу, якщо вони вдало розташовані відносно вітру;

4. Використання природного поглиблення у землі. Поверхневі води слід повернути, особливо, якщо яма на схилі, та зробити дах;

5. Використовуючи дерева, що впали, слід розташуватись з підвітряної від нього сторони;

6. Імпровізоване сховище наметового типу: є тимчасовим. Для його побудови використовують плащ, плащ-палатку, шматок плівки або брезенту;

7. Вігвами. Самий швидкий засіб побудови – установка під кутом трьох або більше опорних держаків, зв'язаних на землі та вкритих шкірами із залишеним отвором для вентиляції;

8. Печера зі снігу: будується зі снігу з урахуванням повітряного фактору: тепле повітря зверху, а холодне знизу. Обов'язково слід зробити три рівні: на високому розкладається полум'я, сплять на середньому, а нижній збирає холодне повітря. Як двері використовують сніговий блок, що розташовується нещільно до входу.

4.2 Безпека на воді

Найкорисніший відпочинок улітку – це відпочинок біля водоймищ: він покращує настрій, підвищує працездатність, надовго залишає приємні спогади, але відпочиваючи, завжди треба пам'ятати правила безпеки.

У великих річках України, таких як Дніпро, Дністер, Південний Буг, Тиса, можна потрапити на течію, яка підхоплює плавця і швидко несе. Боротьба з течією – непосильна, тому правильніше буде пливати за течією, періодично відпочиваючи на спині, рухаючись у напрямку до берега.

При потраплянні у водоворот і випливаючи з нього, необхідно зберігати горизонтальне положення. Потрапивши у сильний водоворот,

необхідно підпливти в епіцентр, зробивши великий вдих, пірнути, піддаючись його силі (під водою сила водовороту слабка), і сильним ривком у бік течії пропливти під водою кілька метрів, випірнувши на поверхню води. Це дозволить залишитися за епіцентром водовороту.

Купаючись в ставках й озерах, у яких стояча вода або повільна течія, треба пам'ятати про водорості, котрі небезпечні тим, що обмежують рухи рук і ніг плавця, не дозволяють вільно дихати. При потраплянні у водорості, треба зберегти горизонтальне положення й обережно знімати руками одну петлю за одною, не використовуючи ривки, тому що водорості можуть ще більше обплутати й затягнути руки та ноги у зашморг.

На морі та великих водосховищах забороняється купатися під час шторму.

У випадку, коли плавець опиняється у воді в таку погоду, йому необхідно вибрати найбільш потужну хвилю та з нею вийти, а потім вибігти на берег. Якщо це не вдається, необхідно руками схопитися за водорості або каміння, що знаходяться на узбережжі, з усієї сили триматися, впираючись пальцями ніг, доки не спаде хвиля, потім ривком вибігти за зону прибою.

Причиною нещасних випадків також можуть бути: - переохолодження у воді; - перевтома м'язів, пов'язана із довготривалим перебуванням людини у воді; - купання незагартованого плавця у воді з низькою температурою; - схильність організму плавця до судом.

Заходи безпеки під час купання. Місця купання повинні відповідати встановленим санітарним вимогам, бути впорядкованими, позначеними поплавковою огорожею або парканом. Ділянки пляжу, акваторії для купання та навчання дітей плаванню повинні мати глибину не більше ніж рівня грудей дитини. На відстані 3 м від зрізу води встановлюються щити із рятувальними кругами з плавучими кулями. Територія пляжу повинна

мати kabіни для переодягання, тіньові тенти, душові тощо. Необхідно, щоб дно акваторії, відведеної для купання дітей, мало пологий нахил до глибини 1,5 м без ям, обривів, підводного каміння, коріння, скла, швидкість течії не має перевищувати 0,2 м/с. Найбільш сприятливими кліматичними умовами для купання слід вважати безвітряну сонячну погоду з температурою повітря +25°C і води +22°C. Перед початком купання слід приймати повітряні та сонячні ванни не менше 30 хв. Це необхідно з того, щоб організм адаптувався до умов навколишнього середовища, а у випадку потовиділення – повільно охолодився. Не рекомендується заходити у воду в розігрітому стані.

Під час купання забороняється:

- запливати за огорожувальні буї;
- підпливати до моторних човнів, вітрильників, веслових човнів та інших плавзасобів;
- залізати на технічні та попереджувальні знаки, буї та інші предмети;
- використовувати рятувальні засоби і спорядження не за призначенням;
- стрибати у воду зі споруд, не пристосованих для цього у місцях, де невідомі глибини та стан дну;
- організовувати у воді ігри, пов'язані з пірнанням та захватом тих, хто купається;
- стрибати у воду з човнів, катерів, вітрильників та інших плавзасобів;
- користуватися для плавання дошками, камерами від волейбольних м'ячів, рятувальними кругами, надувними матрацами;

- купатися біля причалів, обривів, зарослих прибережною рослинністю;
- купатися у вечірній час після заходу сонця; стрибати у воду в незнайомих місцях;
- засмічувати воду та узбережжя, кидати пляшки та інші предмети.
- забороняється купання у затоплених кар'єрах, каналах, озерах, пожежних водоймах, ставках, морських акваторіях та інших водоймах, які не мають обладнаних сезонних рятувальних постів, пляжів, не зареєстровані місцевою владою як місця масового відпочинку.

Правила надання допомоги у разі нещасних випадків на воді.

На пляжах оздоровчих установ і в місцях масового відпочинку та з метою попередження нещасних випадків і надання допомоги тим, хто потрапив небезпечну ситуацію на воді, організацією, за якою закріплена відведена територія, створюються сезонні рятувальні пости, обладнані рятувальною вишкою, моторним човном або катером, покликана забезпечити рятування людей на місцях масового відпочинку та при проведенні культурно-масових заходів на воді за допомогою рятувальних засобів: круга, жилета, рятувального кінця Александрова.

Рятувальний круг не рекомендується кидати прямо на постраждалого, оскільки він може вдарити постраждалого по голові. Постраждалий, отримавши рятувальний круг, повинен надіти його під одну руку, а другою гребти. Рятувальний кінець Александрова: перед тим як кидати кінець, необхідно надіти малу петлю на ліву руку, а у праву руку взяти петлю і 4-5 шлангів кінця. Зробити 2-3 кругових оберти рукою та кинути кінець у напрямку до постраждалого. А він, у свою чергу, повинен надіти петлю через голову під руки і триматися руками за поплавки. Потім рятувальник обережно підтягує постраждалого до берега, човна або катера. Кінець кидається на відстань до 25 метрів. Рятувальний жилет рекомендується надягти на груди та застебнути. Рятувальний пост відповідає за

ділянку водної акваторії до 300 м уздовж узбережжя та 50 м на відстані від берега та надає допомогу постраждалим на воді в межах визначеної акваторії.

Рятувати людину треба тоді, коли:

а) потопаючий знаходиться на поверхні води, хаотично махає руками, намагаючись висунутись із води, щоб набрати повітря, замість того, щоб намагатися плисти;

б) потопаючий пішов на дно, пробувши під водою декілька хвилин;

в) людина кличе на допомогу або махає руками, щоб привернути увагу;

г) на обличчі з'являється вираз відчаю;

д) спроба плисти не сприяє просуванню вперед;

е) хвора або поранена людина може триматись однією рукою за уражену частину тіла;

є) тіло у воді перебуває у вертикальному положенні, ноги не виконують плавальних рухів.

Коли поруч є човен, то слід скористатися ним. Якщо річка зі швидкою течією, потрібно зайти у воду та підпливти до постраждалого по течії. Не треба стрибати у воду в одязі, слід спокійно, але швидко роздягнутися і скинути взуття. Треба обережно заходити у воду, коли не знаєш глибини водоймища. До постраждалого підпливають ззаду. Коли це неможливо зробити, потрібно пірнути під постраждалого, захопити лівою (правою) рукою під коліно його правої (лівої) ноги, а долонею правої (лівої) руки сильно штовхнути ліве (праве) коліно спереду та повернути постраждалого до себе спиною. Потрібно це робити тоді, коли постраждалий у паніці, робить хаотичні рухи або відштовхує рятувальника.

Під час допомоги постраждалому на воді треба пам'ятати, що смерть настає від зупинки дихання та кровообігу і зволікати не потрібно. Тому треба витягти людину з води, і, в залежності від її стану, надати необхідну домедичну допомогу (ящо людина без свідомості – привести до тями, при необхідності провести непрямий масаж серця та штучну вентиляцію легень, якщо ж в свідомості – просто зігріти та заспокоїти тощо) [25-29].

4.3 Основні правила поведінки при зустрічі з дикими та свійськими тваринами

Небезпечною для життя людини може стати в певних ситуаціях будь-яка тварина. Існують правила поведінки при зустрічі з *дикими тваринами*:

- При зустрічі дикого звіра, треба спробувати, не видаючи свого місцеположення, відійти якомога далі від нього.
- Ніколи не підходити до дитинчат диких звірів, в 99% їхня мама поруч.
- Велику небезпеку можуть становити хвора тварина, особливо хвора на сказ. Вона може напасти на людину, хоча зазвичай не нападає першою, а тільки захищається.
- Якщо зустріч з твариною відбулася, не можна панікувати, дивиться їй прямо в очі, можна дивитися на шию або груди і повільно відступати, не повертаючись до неї спиною, намагаючись відійти якомога далі від тварини, потім прискорити крок і вийти до людей.

Спілкування зі свійськими тваринами теж вимагає певних правил.

Собака – це дуже розумна тварина, але при цьому необхідно пам'ятати:

- Собака по своїй природі мисливець, тому ніколи не можна тікати від неї, бо вона може подумати, що втікача треба ловити і побіжить за ним. Крім того, собака не терпить боягузів і може вкусити.

- Гладити собаку треба обережно і повільно, бо деяких з них дратують різкі рухи.

- Не можна годувати чужих собак і не чіпати їх під час їжі або сну.

- Не можна махати на собаку рукою чи палицею.

- Якщо собака вкусила, негайно треба звернутися до лікаря.

- Після кожного спілкування з собакою обов'язково помийте руки з милом.

Коти – також можуть бути небезпечні, тому, щоб не отримати травм, необхідно пам'ятати такі правила:

- не можна тягати кота за хвіст, вуса і вуха, та лякати його;

- не можна гладити кота проти хутра.

4.4 Безпека поведінки при зустрічі зі зміями

З отруйних змій в Україні розповсюджені лише гадюки. Загалом їх налічується 5 видів: Гадюка звичайна (*Vipera berus* (Linnaeus 1758)), Гадюка степова (*Vipera ursinii* (Bonaparte 1835)), Гадюка Нікольського (*Vipera nikolskii* Vedmederja, Grubant and Rudayeva, 1986), Гадюка Ренарда (*Vipera renardi* (Christoph 1861)) та Гадюка носата (*Vipera ammodytes* (Linnaeus 1758)), які дуже нерівномірно розповсюджені по країні. Найбільша їх кількість у південних та східних областях – 5 видів, а найменше – в Західній та Північній Україні – 1 вид. Повсюдно в Україні трапляється лише Гадюка звичайна. Вона заселяє усі принагідні території від альпійських лук Карпат на висотах понад 1800-2000 м над морем, до рівнин Причорномор'я і боліт Полісся. Отрута наших гадюк є дуже небезпечною і за своїми властивостями та дією прирівнюється до отрути гримучої змії,

проте, укус гадюки є не смертельним і тільки у надзвичайних випадках може призвести до летального наслідку. Це пов'язано з тим, що кількість отрути, яку гадюка впорскує у жертву, на правду, є мізерною, а її виробництво – є енергозатратним процесом, тому гадюка завжди економить свою смертоносну зброю. І за найменшої нагоди намагається утекти або, зачавшись, перечекати присутність людини. Лише у випадку безпосередньої навмисної провокації зі сторони людини, або якщо людина випадково наступила на цю тварину, вона застосовує останній рубіж оборони – смертоносну отруту. Отрута виробляється двома отруйними залозами, які знаходяться у верхній щелепі та сполучені із порожнистими зубами-іклами. При укусі, отруйні зуби висовуються зі спеціальних мішечків, у яких вони постійно містяться, проникаючи глибоко у тіло жертви, а потужні м'язи, що оточують залозові капсули із отрутою різко скорочуються й отрута під тиском впорскується у жертву. Укус триває всього кілька десятків часток секунди, тому нагадує, сильний удар, аніж, власне, укус.

При укусі змії: передусім треба роздивитися місце укусу, де залишились сліди від зубів:

- якщо там тільки дві смужки тонких дрібних подряпинок, то це означає, що змія не отруйна;

- якщо в кінці цих смужок є одна чи дві червоні точки, справа гірша. Це проколи від іклів отруйної гадюки. І чим раніше постраждалого буде доставлено до лікарні, тим краще для нього.

Ознаки укусу гадюкою: - спочатку укус гадюки викликає тільки легкий біль і печіння; - потім біль посилюється, місце укусу починає швидко набрякати та червоніти; - з'являється запаморочення, слабкість, нудота.

Домедична допомога:

- Перш за все не потрібно панікувати, а пам'ятати, що людський організм здатен перебороти дію отрути змій, що живуть в Україні. Це триватиме кілька днів і супроводжуватиметься гарячкою і пропасницею, бажано прийняти антигістамінні засоби (супрастин, димедрол, тавегіл тощо).

- Ушкоджену кінцівку слід іммобілізувати, тобто знерухоміти, наклавши шини на найближчі до місця укусу суглоби.

- Зняти усі кільця, каблучки та браслети, якщо укус припав на руку, оскільки вони будуть діяти як джгути. Постраждалому потрібно пити багато рідини, можна гарячий чай, тоді отрута швидше буде виводитися через нирки.

- На рану вартує покласти лід або щось холодне, що зменшить больові відчуття. І доправити потерпілого до шпиталю.

- Дуже важливо заспокоїти постраждалого. Переляк змушує серце битись частіше. А це означає, що й кров в організмі рухатиметься швидше, і разом з нею все ширше розповсюджуватиметься отрута.

- Категорично забороняється робити надрізи шкіри в місці укусу змії!

4.5 Допомога при укусі комах, кліща

Вкусити людину можуть гедзі, комарі, мухи, кліщі, блохи, оси, бджоли. *Ознаки укусу отруйної комахи:*

- місце, куди вжалила комаха, гедзь, оса, починає пекуче боліти (причому біль не вгамовується протягом кількох годин), з'являються почервоніння та набряк;

- у деяких людей єдиний укус бджоли чи оси може викликати важку алергічну реакцію і навіть смерть;

- за сильної реакції на укуси з'являються підвищене серцебиття, задишка, руки та ноги холонуть. Шкіра стає блідою, можливі судороги та порушення зору, запаморочення, блювання. Якщо після укусу бджоли або оси з'явився великий набряк, відчуття задухи, нудота, спазми в животі, негайно звертатися до лікаря.

Домедична допомога:

1. Треба видалити з ранки жало, але так, щоб не роздушити мішечок з отрутою. Краще обережно пошкребти по місцю укусу тупим боком ножа чи нігтем, тоді і жало, і мішечок вийдуть назовні.

2. Промити ранку водою з милом та потерти нашатирним спиртом, борною кислотою або одеколоном.

4. Допомагає змочена водою та прикладена до ранки пігулка валідолу.

5. При укусі комах добре допомагає цибуля – білим соком змазати місце укусу.

6. Біль та свербіж також знімає листок подорожника. Листок спочатку треба промити водою, потім добряче розім'яти (чи пожувати). Тоді вивільнюються лікувальні речовини, котрі є в клітинах рослини. Цю зелену масу треба прикласти до місця укусу.

7. Втамувати біль від укусу допомагає і зубна паста. Ментол, що в ній міститься, знімає біль і набряк. Пасту необхідно втерти в місце укусу і накласти холодний компрес.

В весняно-літні дні зростає активність кліщів – це кліщі з родини іксодових, що зустрічаються в лісі, на луках пасовищах території України, а в останні роки, за умов інтенсивних процесів урбанізації, перемістились у паркові зони відпочинку міст, сквери.

Голодні кліщі найактивніші з другої половини квітня до середини липня. Найбільш агресивні з 8 до 11 та з 17 до 20 годин, а у похмуру

погоду – цілий день. Вони дуже люблять вологу і тепло, погано переносять сонце і засуху. Улюблені їх місця – біля берегів водойм, обабіч доріг (вище 1-1,5 м ці паразити не піднімаються). Вони уловлюють наближення людини чи тварини за 15-20 м. Сидячи на траві чи кущах, ці паразити чіпляються за одяг людини, що проходить поруч (чи тварину). Потім проникають на вільні від одягу ділянки тіла.

Укус цих комах ми практично не відчуваємо, завдяки анестезуючій дії їх слини. Кліщі ссуть кров іноді до 4-6 днів. Особливо схильні до кровопиття самки. Спочатку на шкірі комаха має вигляд невеликого чорного струпа, тому це не одразу викликає занепокоєння людини.

Під час укусу людини кліщі вносять у ранку разом зі своєю слиною віруси. Тому, чим пізніше людина виявить зараженого кліща, тим більше вірусів потрапить в організм.

Якщо вдалось своєчасно помітити на шкірі кліща, бажано не відривати його відразу, тому що можна відділити його черевце, а кінцівки паразита залишаться глибоко в шкірі, що може потім викликати нагноєння ранки.

Деякі методи видалення кліща:

- За допомогою кришечки. Взяти кришечку з високими стінками, наповнити її олією і притиснути щільно до шкіри так, щоб кліщ знаходився в центрі. В результаті такої обробки кліщ не зможе дихати, так як органи дихання у нього знаходяться у черевці. І він починає послаблювати хватку і може навіть самостійно звільнити вашу шкіру. Або ж ви витягнете його за допомогою пінцету (поступово розхитуючи).

- За допомогою нитки. Зробити петлю з товстої нитки, накинути її на кліща. Потім поступово, без різких рухів, повертаючи паразита за годинниковою стрілкою, видалити паразита. Потім ретельно вимити руки з милом, кліща спалити. Місце, де був кліщ змастити 3% розчином йоду,

спиртом або одеколоном. Але якщо всі вище перераховані заходи були безуспішними, треба негайно звернутися до лікаря.

Щоб уникнути цих неприємностей, треба захищатися від паразитів:

- Збираючись до лісу, бажано одягтися так, щоб не залишати відкритими руки, а особливо ноги.

- Одяг повинен щільно прилягати до тіла (сорочка з глухим комірцем і довгими рукавами, які закінчуються манжетами, заправлена у брюки, а брюки – у шкарпетки, взуття).

- Краще, якщо одяг світлий, однотонний, щільний (тоді на ньому легко можна помітити кліща).

- Через 2-3 години перебування у лісі і після виходу з нього обов'язково треба оглянути одяг і тіло (само - і взаємоогляд). Особливо ті місця, де кліщі найчастіше присмоктуються: голову, тіло, груди, згини рук, ніг. В одязі перевірити всі шви, складки. Якщо є собака – оглянути і її. Букет лісових квітів, трав – також.

- Присмоктування кліщів частіш за все відбувається під час зупинок для відпочинку. Тому для стоянок у лісі потрібно вибирати сухі, добре освітлені галявини, подалі від кущів, дерев. На ділянці лісу, де буде розташований туристичний табір для відпочинку, потрібно організувати розчищення місцевості від трави, кущів. Тут також не можна створювати звалище побутових відходів, тому що це приверне до вас гризунів, які можуть занести кліщів на житлову територію.

- Для попередження зараження кліщовим енцефалітом не слід пити сире козине молоко. Тому що кози є носіями вірусу цього захворювання.

4.6 Отруєння рослинами, грибами

У природі існують не тільки отруйні для людини гриби, а й рослини. В Україні зустрічаються такі отруйні рослини: беладонна, блекота, дурман, паслін, цикута, болиголов, чемериця, вороняче око, вовчі ягоди тощо.

Інколи гострі отруєння рослинами можуть виникати під час самолікування, коли люди вживають екстракти, відвари трав. Деякі отруйні рослини спричиняють сильні опіки шкіри, слизові оболонки та алергічні реакції при контакті з ними.

Отрути рослинного походження впливають переважно на роботу органів травлення та, в деяких випадках, центральну нервову систему. Симптоми отруєння проявляються через 1-2 години. Виникають нудота, блювота, пронос. Сильне зневоднення організму викликає загальну слабкість. При отруєнні, наприклад, ягодами блекоти з'являються запаморочення та галюцинації.

Домедична допомога при отруєнні рослинами – постраждалому дати активоване вугілля, сорбенти, покласти у ліжку, викликати «Швидку медичну допомогу».

Гриби – це дар природи, який при неправильному використанні може завдати шкоди здоров'ю та життю людини. Різні види отруйних грибів з'являються з ранньої весни і до кінця осені, тому і отруїтися ними можна протягом усього цього періоду.

Домедична допомога при отруєнні грибами:

- Викликати «Швидку медичну допомогу».
- Одночасно, не очікуючи її прибуття, терміново промити шлунок та кишечник, прийняти послаблююче. Для промивання шлунку необхідно випити не менше трьох літрів води, а потім викликати блювання, надавлюючи на корінь язика ручкою ложки. Промивання повторювати 5-6 разів до чистих промивних вод та прийняти пігулку активованого вугілля (1г на 1кг маси тіла).

- Після надання первинної допомоги: дати випити потерпілому міцний чай, каву, або злегка підсолену воду, відновивши тим самим водно-сольовий баланс; покласти на живіт і до ніг потерпілого грілки для полегшення його стану.

Забороняється:

- 1) Вживати будь-які ліки та їжу, а надто ж алкогольні напої, молоко, – це може прискорити всмоктування токсинів грибів у кишечнику.

- 2) Займатися будь-якими іншими видами самолікування.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проаналізувавши вітчизняний та зарубіжний досвід організації рекреаційних територій, дійшли до висновків. Питання організації і проведення рекреації лише на перший погляд є простим та зрозумілим, бо кожна людина рано чи пізно, часто чи зрідка стикається із проблемами організації свого відпочинку. І по тому як людина у суспільстві реалізує власну потребу у відновленні психофізичної енергії можна говорити про ступінь розвитку самого суспільства та культурний рівень особистості.

Насамперед, велике значення в організації відпочинку на територіях має система обслуговування та облаштування території: створення дорожньо-стежкової мережі, в межах якої передбачити мережу велосипедних маршрутів з відповідними вказівниками, автостоянок, зупинок громадського транспорту. Доцільно передбачити розміщення закладів і підприємств обслуговування шляхом формування громадських центрів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ

1. Братцева А. В Европу за развлечениями: путешествие по мегапаркам / Уик-энд, 2004. С.22-25.
2. Чепурняк Н. В. Тематичний парк - нова галузь індустрії гостинності України / Матеріали Всеукр. студ. конф. «Студентська наука в новому тисячолітті: сучасні проблеми громадського харчування, готельного господарства та туризму» (19-21 квітня 2000 р., м. Київ) / Відп. ред. А.А. Мазакарі. - К.: Київський нац. торговельно-економічний ун-т. Київ. 2000. 380 с.
3. В преддверии инвестиционного бума / Новости турбизнеса. 2004. №5(7). Март. С.24-25.
4. Ермоленко Г. Аквапарки: рукотворный дар Нептуна / Уик-энд. 2004. Май. С.18-21.
5. Цыбух В. И. Перспективы развития / Гостиничный и ресторанный бизнес. 2001. №4. С.22-23.
6. В Судаке открылся второй в Крыму аквапарк / Travel news. 2003. №6. С.9.
7. В столице построят первый в Украине аквапарк / Інвестиції: практика та досвід. 2003. №7. 5 квітня. С.11.
8. Открытие аквапарка / Туристические новости. 2002. №5/6. С.7.
9. Материалы VI Междунар. науч.-практ. конф. студентов и молодых ученых «Проблемы и перспективы устойчивого развития туризма и сферы услуг в мире» (16-17 апреля 2003 г., г. Донецк). Донецкий ин-т туристического бизнеса. Донецк 2003. 413 с.
10. Развитие национальных парков и охраняемых природных территорий в туристских целях: Методические рекомендации. №13. Мадрид: ВТО, 1992. 61 с.
11. Концепция развития туризма в Республике Молдова до 2005 года:

- Постановление правительства Республики Молдова от 08.10.1997 г. / Бизнес-право. 1998. №1. С.11-13.
12. Гуревич А. Конвергенция по-албенски / Зеркало недели. 1998. 8 августа. С.6.
13. Золотарь Т. Туристические новости. Кипр: Оффшорная зона 1998. №2. С.26-27.
14. Беба П. Що в рюкзаку вітчизняного туризму? / Урядовий кур'єр. 1998. 17 січня. С.10.
15. Ван Циншен, Топчієв О.Г. Теоретичні та методологічні аспекти рекреаційної географії: сучасний підхід / Український географічний журнал. 2003. №1. С.45-48.
16. Яновский А. Въездной туризм: нереализованные возможности / Бизнес-информ. 1997. №11. С.50-52.
17. Г.В. Щокін, М.В. Попович, М.С. Кармазина та ін. Україна на зламі тисячоліть: історичний екскурс, проблеми, тенденції та перспективи: Монографія Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2000. 384 с.
18. Авт.-сост. Н.А. Юдина. М.: Вече .100 великих заповедников и парков, 2002. 416 с.
19. Поздеев В.Б. Реализация рекреационных функций в охраняемых природных территориях регионального уровня: американский опыт / Материалы II Междунар. науч.-практ. конф. «Туризм и региональное развитие». Смоленск: Издательство «Универсум», 2002. С.385-387.
20. Материалы II Международной научно-практической конференции «Туризм и региональное развитие». Смоленск: Издательство «Универсум», 2002. 420 с.
21. Байтеряков О.З. Розвиток пішохідного туризму в Запорізькому регіоні / Байтеряков О.З. / Геоєкологічні проблеми басейну

Азовського моря та шляхи їх вирішення: Збірник наукових праць.
Мелітополь, 2010. С. 70-72

22. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник /
Є.В. Панкова. К.: Альтерпрес, 2003. 352 с.

23. Стратегія сталого розвитку Запорізької області до 2015 року.
Запоріжжя, 2008. 118 с.

24. Охрана природы: Справочник/ [Митрюшкин К. П., Берлянд М. Е.,
Беличенко Ю. П. и др.]. [2-е изд., перераб.]. М.: Агропромиздат,
1987. 269 с.

25. Наказ МНС №272 від 03.12.2001 р. «Про затвердження Правил
охорони життя людей на водних об'єктах України».

26. Панченко В.В. Методичні рекомендації щодо попередження
нешасних випадків на воді (розроблені на виконання
Розпорядження Президента і України від 14 липня 2001 р. №
190/2001-рп «Про невідкладні заходи щодо запобігання загибелі
людей а водних об'єктах», наказу Міністерства освіти і накази
України від 22.01.08 р. № 20 «Про затвердження першочергових
заходів з профілактики травматизму невиробничого характеру на
2008 рік» з метою попередження дитячого травматизму та
нешасних випадків на воді).

27. Дії населення в умовах надзвичайних, несприятливих побутових
та нестандартних ситуацій: практичний посібник/ М.А. Скидан та
інш.; за заг.ред. к.м.н. М.А.Скидана. К.: Атіка. Н. 92 с.

28. Коструб А.А. Медицинский справочник туриста.- 2-е изд. перераб
и доп. М.: Профиздат, 1990.256 с.

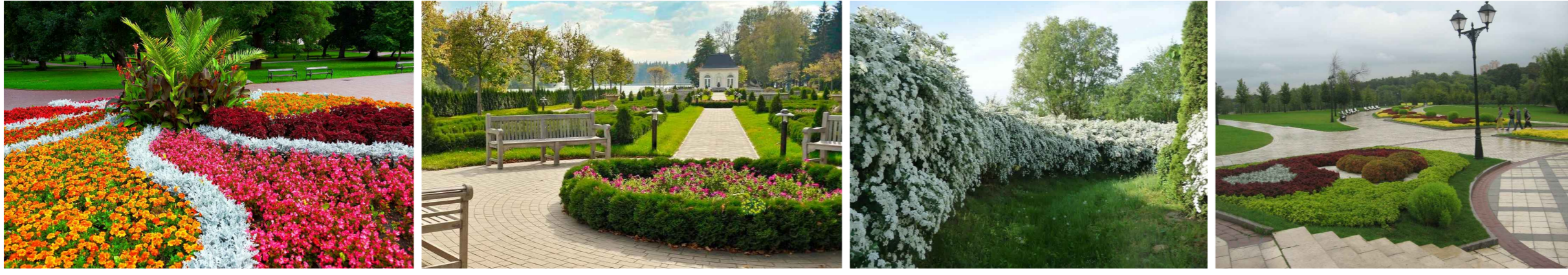
29. Г.С. Яцина, А.А. Мостович Перша медична допомога у
надзвичайних ситуаціях.- Х.: Вид-во “Форт”, 2008. 172 с.

30. Запорізька міська рада «Про місто» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zp.gov.ua/uk/page/pasport-mista>
31. Нормативні документи [Електронний ресурс] : ДБН Б.2.2-12:2019. Планування і забудова територій. Київ: Мінрегіон України. 2019. Режим доступу: https://dbn.co.ua/dbn/dbn_b.2.2-12.2019-planuvannja_i_zabudova_teritorij.pdf
32. Архітектура. Короткий словник-довідник. /За загальною редакцією А. П. Мардера. К.: Будівельник, 1995. 334 с.

Додаток А

Схема розташування об'єктів

1 - Зона тихого відпочинку

2 - Автостоянки

3 - Дитячі майданчики

4 - Зона активного відпочинку молоді та дорослих

5 - Територія кемпінгу

Узгоджено	
Визначено	
Лінійні і дата	
Лінійні под.	

Кваліфікаційна робота магістра								
"Аналіз організації та благоустрою рекреаційних територій Запорізького регіону"								
Зм.	Кіл.уч.	Арх.	№ док.	Підп.	Дата	Стадія	Аркуш	Аркушів
Виконав	Красножон	Перевірив	Полікарпова				1	
Схема розташування об'єктів								
Н. контроль	Фосташенко							